

*”Kyllä tälleen kun oma läheinen on
itsemurhan tehnyt niin sanon että on
itsekäs teko.”*

Laadullinen asennetutkimus itsemurhan tehneiden ja
itsemurhaa yrittäneiden henkilöiden läheisten
asennoitumisesta itsemurhaan

Marjaana Hulkko

Helsingin yliopisto

Valtiotieteellinen tiedekunta

Sosiaalipsykologia

Pro gradu -tutkielma

Toukokuu 2020



HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty Valtiotieteellinen tiedekunta		Laitos – Institution – Department Sosiaalitieteiden laitos
Tekijä – Författare – Author Marjaana Hulkko		
Työn nimi – Arbetets titel – Title "Kyllä tälleen kun oma läheinen on itsemurhan tehnyt niin sanon että on itsekäs teko." Laadullinen asennetutkimus itsemurhan tehneiden ja itsemurhaa yrittäneiden henkilöiden läheisten asennoitumisesta itsemurhaan.		
Oppiaine – Läroämne – Subject Sosiaalipsykologia		
Työn laji – Arbetets art – Level Maisteritutkielma	Aika – Datum – Month and year 05/2020	Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages 73 + 1
<p>Tiivistelmä – Referat – Abstract</p> <p>Itsemurha on kiistanalainen ja tabuluontoinen, ristiriitaisia tunteita herättävä aihe yhteiskunnassamme. Itsemurhaan sekä itsemurhan tekijään kohdistuu monia myyttejä, stereotyyppioita ja stigmatisoivia asenteita. Kirjallisuudessa on esitetty, miten itsemurha näyttäytyy länsimaisessa kulttuurissa vahvasti itsekkäänä tekona ja miten sen tekijä näyttäytyy usein negatiivisessa valossa. Itsemurha ja itsetuhoisen käyttäytyminen ovat vaikeita kokemuksia läheisille; arvioiden mukaan yhden ihmisen itsemurha traumatisoi lähipiirissään keskimäärin 6–10 henkilöä. Tutkielman lähtökohtana oli myytti itsemurhan itsekkyydestä sekä samalla kiinnostus ymmärtää, miten itsemurha rakentuu niiden puheissa, joita se on läheisesti koskettanut. Tavoitteena oli selvittää, miten henkilöt, jotka ovat menettäneet läheisensä itsemurhalle tai joiden läheinen on yrittänyt itsemurhaa, kommentoivat itsemurhan itsekkyyksyyttä sekä minkälaisia asenteita näissä kommenteissa rakentuu.</p> <p>Tutkimuksen teoreettisena viitekehyksenä oli sosiaalinen konstruktionismi ja relationistinen sosiaalipsykologia. Teoreettis-metodologisena lähestymistapana käytettiin laadullista asennetutkimusta, jonka mukaan asenne käsiteltiin argumentaatiossa tunnistettavaksi ilmiöksi, jota tulkitaan ja jäsennellään asennekäsitteen kautta. Tutkimuksen keskeiset tulkintakäsitteet olivat asenne ja subjektipositio. Aineisto koostui neljästä puolistrukturoidusta yksilöhaastattelusta, ja haastateltaville esitettiin väittämä: "Mielestäni itsemurha on itsekäs teko." Haastateltavat esittivät itsekkyyttä kannattavia ja torjuvia kannanottoja sekä epäsuoran kannattavan ja kritisovan kannanoton. Näiden kannanottojen pohjalta analysoitiin yhteensä 6 asennetta. Asenteiden esittäminen mahdollistui haastateltaville erilaisiin subjektipositioihin (läheisen positio, itsetuhoisen henkilön positio sekä kriittisen ulkopuolisen positio) asettumalla ja positioita vaihtamalla. Samoista subjektipositioista käsin esitettiin myös vastakkaisia asenteita.</p> <p>Puolet haastateltavista kannatti itsemurhien itsekkyyksyyttä toisen puolen kumotessa sen. Itsekkyyys rakentui myyttiä kannattaneiden asenteissa laadullisesti erilaiseksi sen mukaan, mistä positioista käsin haastateltava käsittelee aihetta. Myytin torjuneiden asenteissa itsemurha rakentui seuraukseksi mielenterveyden häiriöstä, itsetuhoisen ihmisen positioista "palvelukseksi" läheiselle sekä yksilön oikeudeksi. Kriittisen näkökulman yhteydessä arvottaminen itsessään rakentui negatiiviseksi ja kritisoitavaksi asiaksi. Itsemurha rakentui kaikkien haastateltavien puheessa epätoivottavaksi seuraukseksi riippumatta sitä, vastustiko vai kannattiko haastateltava itsekkyyksyyttä.</p> <p>Merkittävää oli, etteivät haastateltavat pelkästään arvottaneet itsemurhia, vaan arvottaminen laajeni eettisiin kysymyksiin ihmisten oikeuksista ja velvollisuuksista sekä yhteiskuntakritiikkiin liittyen yhteiskunnan puutteellisiin ja virheellisiin representaatioihin itsemurhista ja mielenterveydestä. Lisäksi arvottaminen eteni metatasolle haastatteluväittämän sekä sen taustalla olevan arvomaailman päätyessä kritiikin kohteeksi. Haastateltavat esittivät vastakkaisia näkemyksiä suhteessa itsemurhaan. Osa vetosi ihmisten velvollisuuteen ottaa huomioon tekonsa seuraukset muiden ihmisten perspektiivistä, yksi haastateltava sitä vastoin painotti jokaisen oikeutta saada päättää omasta elämästä, vedoten näin oikeuteen toteuttaa itsemurha. Oman edun tavoittelu rakentui niin itsekkääksi ja kielteiseksi kuin toivottavaksi ja kannustettavaksi asiaksi itsemurhien yhteydessä. Kiinnostavasti itsemurha rakentui seuraukseksi niin muiden edun huomiotta jättämisestä kuin vastakkaisesti sen huomioimisesta. Kokoavasti sanottuna itsemurhien rakentumisessa ei ollut avainasemassa se, mistä positioista käsin arvottamista tehtiin, vaan merkitystä oli sillä, minkälaisiin oikeuksiin ja velvollisuuksiin haastateltavat vetosivat, minkälaisia syitä teon taustalla nähtiin olevan suhteessa vastuun, egoismin, altruismin ja mielenterveyden kehysten teemoihin sekä minkälaiseksi itse arvottamisprosessi rakentui. Tutkimus problematisoi itsemurhan rakentumista yksilöllistetyksi ja itsekkääksi teoksi; tällöin itsemurhan tekijän voitiin tulkita olevan vastuussa teostaan ja empatian kokeminen häntä kohtaan voi hankaloitua. Tällöin myös itsemurhien luonne sosiaalisena ilmiönä jää huomiotta. Itsemurhan käsitteellistäminen yksilöllistettynä ilmiönä voi vaikeuttaa läheisen suruprosessia ja itsemurhan tehneeseen tai itsetuhoiseen läheiseen suhtautumista.</p> <p>Tutkimus osoittaa, että sosiaalisen konstruktionismin ja laadullisen asennetutkimuksen lähestymistavat voivat tarjota relevantin ja toimivan lähtökohdan itsemurhien asennetutkimuksen valtavirran rinnalle. Tutkimustulokset voivat auttaa ymmärtämään paremmin itsemurhiin liittyvää arvokeskustelua sekä niitä tapoja, joilla itsemurha rakentui läheisten puheissa heidän ottaessaan kantaa itsemurhan itsekkyyksyyttiin. Samalla tulokset voivat antaa lisää näkökulmia itsemurhan tehneen läheisille tarkoitettujen interventioiden kehittämiseen sekä itsemurhaan liittyvän suruprosessin ymmärtämiseen.</p>		
Avainsanat – Nyckelord – Keywords itsemurha, itsetuhoisuus, laadullinen asennetutkimus, relationistinen sosiaalipsykologia, mielenterveys, myytti, läheinen, suru		

Sisällys

1 JOHDANTO	1
2 MYYTTEIEN JA TABUJEN ITSEMURHA	4
2.1 Itsemurha ja läheisen suru	6
2.2 Syntinen itsemurha – myyttien juuret	8
2.3 Itsemurha – myyttejä, tabuja ja stigmatisoivia asenteita.....	10
2.4 Itsemurha tutkimukseni lähtökohtana	11
2.5 Tutkimuskysymykset	13
3 LAADULLINEN ASENNETUTKIMUS	14
3.1 Laadullinen asennetutkimus ja asennekäsite.....	14
3.2 Laadullisen asennetutkimuksen metodologia	17
3.2.1 Analyysin ensimmäinen vaihe - luokittava analyysi	17
3.2.2 Analyysin toinen vaihe – tulkitseva analyysi	18
3.2.3 Subjektipositiot	19
3.3 Aineiston keruu ja haastatteluväittäjä	19
4 LUOKITTAVA ANALYYSI: KANNANOTOT JA PERUSTELUT	
VÄITTÄMÄÄN	22
4.1 Kannanotot ja perustelut väittämään	22
4.1.1 Kannattava ja epäsuoran kannattava kannanotto sekä niiden perustelut	22
4.1.2 Torjuvat kannanotot ja niiden perustelut	26

4.1.3 Kriittinen kannanotto	30
5 TULKITSEVA ANALYYSI	32
5.1 Itsemurha ja monimuotoiseksi rakentuva itsekkyyys	32
5.2 Itsemurha seurauksena mielenterveyden häiriöstä.....	34
5.3 Itsemurha ”palveluksena” läheisille.....	34
5.4 Itsemurha ihmisen oikeutena.....	35
5.5 Itsekkäät itsemurhan arvostelijat.....	36
5.6 Subjektipositiot	37
5.6.1 Kannattavien asenteiden subjektit	37
5.6.2 Torjuvien asenteiden subjektit	39
5.6.3 Kannanottavasta torjuvaan asenteeseen positiota vaihtamalla	40
5.6.4 Kriittisen ulkopuolisen positio.....	41
6 DISKUSSIO	42
6.1 Tiivistelmä tutkimustuloksista	42
6.2 Keskustelua aiemman kirjallisuuden kanssa	45
6.2.1 Yksilöllistetty itsemurha ja itsekkyyys.....	48
6.2.2 Positointi ja vastuun näkökulma.....	51
6.3 Tutkimuksen eettiset näkökulmat	53
6.4 Tutkimuksen rajoitukset.....	57
6.5 Ehdotuksia jatkotutkimukselle	60

7 LOPUKSI.....	62
LÄHDELUETTELO.....	63
LIITTEET	74
Liite 1. Auttavien tahojen yhteystietoja	74

1 JOHDANTO

"Nykyään tosimonet nuoret tekee itsemurhan kaikista pienistäkin asioista koska ne tuntuu ehkä sillähetkellä ylivoimailista mutta kaikki järjestyy ajan kanssa ja kaikesta selviää, ei maailma siihen kaadu jos tyttö-/poikaystävä jättää tai niin.. vituttaa sellaset ihmiset jotka eivät voi siitä elämästään kiinni pitää kun ovat sen saaneet! Monet ihmiset kuolevat vaikka eivät todellakaan halua! joten miksi näille itsemurhantekijöille annetaan elämä jonka he kumminkin päättävät, mutta ihmiset jotka eläisivät heidänkin puolestaan eivät sitä pitää saa? itse en ainakaan jaksa yhtään liikuttua jos joku itsemurhan tekee, koska oma veljeni ja moni muu läheiseni kuoli tahtomattaan joten kaikki jotka tekee itsemurhan ei olisi pitänyt edes syntyä ja antaa se elämä jollekin toiselle. Tätä mieltä ite oon. maailma on epäreilu ja julma"

Nimimerkki "..."

Yllä oleva kommentti on lainattu Suomi24-keskustelufoorumin keskusteluketjusta otsikolla: "Onko itsemurha itsekäs teko?" Ajatus maailmasta, jossa ihminen tekee tietoisesti päätöksen oman elämänsä lopettamisesta, tuntuu kirjoittajasta epäreilulta ja julmalta - monet ihmiset kun kuolevat tahtomattaan. Itsemurha on historian saatossa herättänyt moninaisia mielipiteitä ja vahvoja tunteita. Näihin mielipiteisiin ovat vaikuttaneet niin uskonnon, rikoslainsäädännön, eri tieteenalojen kuin sosiokulttuuristen tekijöiden näkökulmat ilmiöön, muutamana mainitakseni. Yksi asia on kuitenkin selkeä - itsemurha on aina ollut kiistanalainen aihe.

Itsemurhaan ja sen toteuttajaan liittyy vahvoja kielteisiä asenteita, stereotypioita ja mielikuvia. Näiden käsitysten mukaan itsemurha on helppo pakokeino, itsekäs ja pelkurimainen (Joiner, 2010), häpeällinen ja syntinen teko, joka on osoitus yksilön heikkoudesta, manipulatiivisuudesta sekä itsekkyydestä (Chehil & Kutcher, 2012). On paljon näyttöä siitä, miten itsetuhoinen henkilö ja hänen lähipiirinsä näyttäytyvät negatiivisessa valossa. Kuolemantapauksia tunnutaankin arvotettavan kulttuurissamme eri tavoin - harva puhuu liikenneonnettomuudessa tai pitkäaikaiseen tautiin menehtyneestä ihmisestä itsekkäänä. Toisin on kuitenkin silloin, kun kyseessä ovat ne, jotka ovat kuolleet oman kätensä kautta. Keskustelupalstan sitaatti on yksittäinen, vaikkakin osuva osoitus

siitä, miten itsemurha herättää muista kuolemantavoista poiketen erityisen vahvoja tunteita ja mielipiteitä sekä miten se kietoutuu ihmiskuntaa historian saatossa pohdituttaviin elämään ja kuoleman kysymyksiin.

Minkälainen ilmiö itsemurha on sitten läheisen perspektiivistä? Vuonna 2018 itsemurhan toteutti 810 ihmistä (Tilastokeskus, 2019). Arvioiden mukaan yhden ihmisen itsemurha traumatisoi keskimäärin 6-10 henkilöä (MIELI Suomen mielenterveys, 2018). Tärkeän henkilön itsemurha voi herättää läheisissä samanaikaisesti hyvin vastakkaisia tunteita: epäuskoa, epätoivoa ja surua, syyllisyyttä, vihaa ja kaipausta sekä loputtomia kysymyksiä siitä, miksi henkilö päätyi itsemurhaan tai miten hän pystyi tekemään sellaisen teon läheisilleen. Aina nämä kysymykset eivät saa vastauksia. Suunnattoman surun ja menetyksen käsittelyn lisäksi läheiset voivat joutua kokemaan stigmatisoivia ja syytteleviä asenteita, joilla voi olla kielteisiä vaikutuksia suruprosessin etenemiseen ja menetyksestä selviämiseen (Cvinar, 2005). WHO:n (2014, s. 54) itsemurhien ehkäisyä käsittelevän raportin mukaan tehokkaan globaalin itsemurhien ehkäisyn yhtenä päämääränä on myös tukea itsemurhaa yrittäneiden sekä sen toteuttaneiden läheisiä.

Kirjallisuudessa on esitetty, miten itsemurha näyttäytyy länsimaisessa kulttuurissa edelleen vahvasti itsekkäänä tekona, sekä miten vaikea ja traumaattinen kokemus itsemurha voi olla läheisille. Maisteritutkielmani lähtökohtana onkin tämä sitkeä itsekkyyden myytti sekä toisaalta kiinnostus ymmärtää, miten itsemurha rakentuu niiden puheissa, joita itsemurha on läheisesti koskettanut. Tämän tutkimuksen tavoitteena on tutkia, miten ne henkilöt, jotka ovat menettäneet läheisen itsemurhalle tai joiden läheinen on yrittänyt itsemurhaa, kommentoivat itsemurhan itsekkyyksmyyttiä. Toisena kiinnostukseni kohteena on selvittää, minkälaisia asenteita näissä kommenteissa rakentuu. Tutkielman teoreettis-metodologisena lähtökohtana käytetään Vesalan ja Rantasen (2007) laadullista asennetutkimusta.

Tutkimus etenee siten, että esittelen kappaleessa 2 kysymyksenasettelun kannalta relevanttia aikaisempaa tutkimusta. Kappale 3 keskittyy tutkimuksen teoreettis-metodologisen lähtökohdan eli laadullisen asennetutkimuksen sekä aineiston keruun ja haastatteluväittämän käsittelyyn. Kappaleissa 4 ja 5 esittelen aineiston analyysia.

Kappaleessa 6 esitän tutkimuksen tärkeimpiä tutkimustuloksia ja asetan ne dialogiin aikaisemman tutkimuksen kanssa. Samalla tuon esiin tutkimuksen eettisiä näkökulmia ja rajoituksia. Lopuksi pohdin jatkotutkimuksen mahdollisuuksia.

2 MYYTTIEN JA TABUJEN ITSEMURHA

Itsemurha tarkoittaa Duodecimin (2020) määritelmän mukaan “oman elämän tahallista päättämistä”. Strandholm ym. (2016, s. 717) määrittelevät itsetuhoisuuden käsittämään “kaikkia sellaisia ajatuksia ja toimintoja, jotka uhkaavat -- henkeä”. Itsetuhoisuus on jaettu kahteen kategoriaan: suoraan ja epäsuoraan itsetuhoisuuteen. Suora itsetuhoisuus viittaa itseään vahingoittaviin tekoihin, joihin liittyy halu kuolla ja epäsuora itsetuhoisuus taas tarkoittaa tekoja, joihin liittyy kuolemanvaara, muttei tietoista aikomusta tappaa itseään (Karlsson, Pelkonen & Marttunen, 2007, s. 1). Keskityn tutkielmassani itsemurhiin, mutta myös itsetuhoisuuden teemat nousivat esiin haastatteluissani, mistä syystä koen perustelluksi avata myös itsetuhoisuuden käsitettä. Itsetuhoisuus ja itsemurhat ovat olennaisesti yhteydessä toisiinsa, vaikka niiden taustalla olevat motivoivat aikomukset voivat olla erilaisia (Rayner, Blackburn, Edward, Stephenson & Ousey, 2019, s. 41). Itsetuhoisuusilmiötä voidaan hahmottaa jatkumona, jonka alkupäässä ovat kuolemaan liittyvät ajatukset, loppupäässä itsemurhayritykset ja viimeisenä toteutettu itsemurha (Strandholm ym., 2016).

Maaailman terveysjärjestö WHO:n mukaan itsemurhalle menetetään ihmishenki joka 40. sekunti, mikä tarkoittaa maailmanlaajuisesti melkein 800 000 itsemurhakuolemaa vuodessa. Luvussa ei ole otettu huomioon itsemurhayrityksiä, joita arvellaan olevan jopa 20-kertainen määrä jokaista aikuisen toteuttamaa itsemurhaa kohden. (WHO, 2020.) Vaikka itsemurhat ovat vähentyneet kolmessakymmenessä vuodessa maailmanlaajuisesti hieman alle kolmanneksella, ovat luvut silti korkeita (Duodecim, 2019). WHO:n julkaisemassa itsemurhien ehkäisy -raportissa itsemurhiin viitataan globaalina kansanterveydellisenä ongelmana ja niiden vähentämistä painotetaan kansanterveydellisenä prioriteettina (WHO, 2014, s. 3, 7.) Maamme itsemurhatilastojen synkin luku on vuodelta 1990, jolloin yli 1500 ihmistä tappoi itsensä. Tästä lähtien itsemurhakuolemien määrä on laskenut suhteellisen tasaisesti¹ lukuun ottamatta vuosia 2016-2017, jolloin määrässä oli lievää kasvua.

¹ Suomessa on tehty erilaisia toimenpiteitä itsemurhien vähentämiseksi. Esimerkkeinä tästä ovat onnistunut valtakunnallinen itsemurhien ehkäisyohjelma 1980-luvun lopulla (Lönnqvist, 2007, s. 7) sekä vuonna 2018 Helsinkiin ja Kuopioon avautuneet Itsemurhien ehkäisykeskusten toimipisteet (MIELI Suomen mielenterveys ry, 2018).

Vuonna 2017 itsemurhaan kuoli Suomessa 824 henkilöä, yli 3,5-kertainen määrä verrattuna samana vuonna liikenneonnettomuuksissa kuolleisiin. Seuraavana vuonna itsemurhien määrän nousu pysähtyi. Tällöin 810 ihmistä riisti itseltään hengen. Itsemurhakuolleisuus on laskenut enemmän miehillä kuin naisilla, mutta silti itsemurhan toteuttaneista miehiä on kolme neljäsosaa. (Liikennejärjestelmä, 2019; Tilastokeskus, 2017; Tilastokeskus 2019.) Itsemurhilla ja itsetuhoisuudella on vaikutuksia myös makrotasolla; vaikei ihmishengelle voi laittaa hintalappua, taloudellisten arvioiden mukaan itsetuhoisuus ja itsemurhat maksavat valtiollemme 7,1 miljardia euroa vuosittain (Uusitalo, 2007, s. 30).

Itsemurhan taustalla ei ole välttämättä halu kuolla. Itsemurhaa hautovan henkilön ajatuksissa teko voi näyttäytyä helpotuksena, ainoana keinona päästä epätoivosta ja pahasta olost pois. Ihmisen päässä voivat kamppailla samanaikaisesti sekä halu elää että kuolla. Jotkut voivat kokea, että he ovat ajautuneet elämässään kuristavaan loukkuun, josta ainoa poispääsy on saavutettavissa itsensä surmaamalla. (Robinson, 2001, s. 85–86; Uusitalo, 2009, s. 120.) Oman hengen riistoon ei olekaan tutkimusten mukaan yhtä tiettyä syytä, vaan kyse on monen taustatekijän yhteisvaikutuksesta. Taustalla on useimmiten kuormittavia ongelmia ja kasautuvia riskitekijöitä, jotka ovat voineet jatkua pitkään yksilön elämässä. Itsemurhien suurin yksittäinen riskitekijä ovat mielenterveyden häiriöt, ja valtaosalla itsemurhan toteuttaneista sekä itsemurhaa yrittäneistä on diagnosoitu jokin psykiatrinen sairaus. (Solin & Partonen, 2017, s. 1406.) Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että kaikilla itsemurhaa yrittävillä tai itsemurhan tehneillä olisi mielenterveyden häiriö tai että kaikki mielenterveyden häiriöitä sairastavat olisivat itsetuhoisia. Monet itsemurhat tapahtuvat impulsiivisesti, mutta itsemurhaa on voitu suunnitella myös tarkkaan. Itsemurhan tekijä voi myös usein (virheellisesti) kokea kuolemansa olevan palvelus läheisille (Joiner, 2010, s. 42).

Yhteenvedona voidaan todeta, etteivät itsetuhoisuus ja itsemurhan yrittäminen ole itsessään sairauksia vaan pikemminkin monien tekijöiden summa. Teon taustalla voi olla esimerkiksi mielenterveyden häiriöitä, kuten vakavaa masennusta, päihteiden ongelmakäyttöä,

impulssien ja tunteiden säätelynhäiriöitä tai ajankohtaisia vaikeuksia, jotka laukaisevat itsetuhoisen käyttäytymisen. (Uusitalo, 2009, 118; WHO, 2014.)

Sosiaalipsykologista tutkimusta itsemurhista on huomattavan vähän. Tunnetuin sosiaalipsykologisesta näkökulmasta toteutettu tutkimus lienee Irmeli Järventien (1993, s. 201) väitöskirja *Selviytyä hengiltä*, jossa hänen mukaansa ”ymmärrys itsemurhaan löytyy ihmisen ja hänen maailmansa suhteesta”. Järventie käyttää termiä toiminnallinen loukku, mikä viittaa siihen, että ihminen on joutunut tilanteeseen, jossa hänen ”maailmasuhteensa” on käynyt sietämättömäksi ja hän on päätenyt kääntämään selkensä itselleen ja maailmalle. Tällöin avautuu mahdollisuus olemassaolon lopettamiselle eli itsemurhalle. Itsemurha on hänen mukaansa prosessi, joka näyttäytyy ihmiselle ainoana keinona selviytyä ja päästä tästä loukusta pois. Järventie painottaa, miten tästä syystä itsemurhan tavoite ei ole ensisijaisesti kuoleminen vaan selviytyminen, ja oman elämän lopettaminen on ainoa selviytymisstrategia, jota loukkuun päätenyt ihminen on pystynyt käyttämään. (Mts. 193, 201.) Uusitalo (2009, s. 130) toteaa, miten Järventien kuvaama selän kääntäminen itselle ja maailmalle voi näyttäytyä siten, että itsetuhoisen ihminen kokee elämän merkityksettömäksi sekä itsensä vieraantuneeksi elämästä. Hän voi erkaantua ja eristäytyä niin läheisistään, yhteiskunnasta kuin sen tarjoamasta avusta. Uusitalo huomauttaa, miten tämä erkaantuminen voi tapahtua osittain myös itsetuhoisen ihmisen omasta tahdosta.

2.1 Itsemurha ja läheisen suru

Itsetuhoiset ajatukset, itsemurha sekä sen yrittäminen aiheuttavat inhimillistä kärsimystä niin ihmiselle itselleen kuin hänen lähipiirillensäkin. Sandsin (2009, s. 14) mukaan läheisen ihmisen vapaaehtoinen päätyminen kuolemaan voi sekä vahingoittaa ihmisen kokemuksia maailmasta turvallisena ja ennustettavana paikkana sekä haastaa hänen ydinuskoaan elämän luontaisesta itseisarvosta. Kuten jo johdannossa toin ilmi, yhden ihmisen itsemurha traumatisoi tutkimusten mukaan keskimäärin 6–10 ihmistä (MIELI Suomen mielenterveysseura, 2018). Uusitalo (2009, s. 118) muistuttaa, miten lähiomaisten lisäksi itsemurha koskettaa myös muita ympärillä olevia siinä määrin, että hyvin harva suomalainen välttää elämänsä aikana kohtaamasta itsemurhaa sen jossain muodossa.

Läheisen ihmisen tai yhteisön jäsenen menettäminen itsemurhalle on usein psyykkinen kriisi, traumaattinen ja musertava kokemus, joka voi aiheuttaa muun muassa ahdistuneisuutta, stressiä ja erilaisia vahvoja tunteita, kuten tuskaa, syyllisyyttä, vihaa ja häpeää. Se herättää usein paljon miksi-kysymyksiä. Itsemurha voi myös muuttaa perhedynamiikkaa sekä kohottaa läheisten riskiä sairastua mielenterveyden häiriöön tai toteuttaa itsemurha. Suremaan jääneet² voivat tarvita psykososiaalista ammattitukea, sillä läheisen itsemurhan jälkeen heillä tiedetään esiintyvän esimerkiksi ahdistuneisuusoireilua sekä lisääntynyttä itsetuhoisuutta. (Duodecim-työryhmä, 2020; WHO, 2014, s. 40.)

John Jordan (2008, s. 679–680) tiivistää artikkelissaan itsemurhan jälkeisestä surusta, miten itsemurhaan liittyvässä suruprosessissa on samankaltaisia elementtejä kuin suruprosessissa, jossa läheinen on kuollut yhtäkkisesti joko väkivaltaisesti murhattuna, onnettomuudessa tai luonnonkatastrofissa. Hänen mukaansa kirjallisuus ja kliininen kokemus osoittavat, että tähän ”itsemurhasuruun” kuuluu omaleimaisia, temaattisia ongelmia verrattuna muunkaltaisten menetysten suruprosesseihin kuten luonnolliseen, odotettuun kuolemaan. Itsemurhan tehnyttä suremaan jääneet henkilöt kokevat tutkimusten mukaan voimakkaammin esimerkiksi intensiivistä syyllisyyttä tai vastuuta kuolemasta, halua ymmärtää itsemurhaan johtaneita seikkoja, vahvoja hylkäämisen kokemuksia, vihaa tekijää kohtaan, traumaoireita, niin sanottua komplisoitunutta surua (engl. complicated grief) sekä häpeää kuolintavasta. (Mt.; Jordan & McIntosh, 2011.)

Tutkimusten mukaan itsemurhan tehneiden läheisillä on suurempi riski kärsiä komplisoituneen surun oireyhtymästä kuin muilla tavoilla menehtyneiden menetystä surevilla. Komplisoitunut suru viittaa psykiatriseen oireyhtymään, joka voi puhjeta merkityksellisen ihmisen kuolematapauksen johdosta. Kyseessä on surureaktio, jossa akuutti suruprosessi pitenee aiheuttaen kärsimystä ja vaikuttaen haittaavasti yksilön toimintakykyyn. Suruun voi liittyä myös merkityksettömyyden ja turhuuden sekä irrallisuuden tunteita, epäuskoa sekä suurta vihaa ja katkeruutta kuolemaan liittyen.

² Englanniksi tutkimuskirjallisuudessa viitataan itsemurhan tehneen läheisiin termillä ”suicide survivor”. Tällainen termi ei kuulu suomalaiseen terminologiaan, joten heihin viitataan tässä tutkimuksessa läheisinä tai suremaan jääneinä.

Menetyksen suru voi pysyä tuoreena muistissa eikä helpotu ajan myötä. Itsemurhaa suremaan jääneet joutuvat kohtaamaan itsemurhamenetykselle omaleimaisia haasteita, sillä ”tavallisen”, suunnattoman surun ja epäuskon lisäksi he voivat kokea moninaisia tunteita, kuten suurta syyllisyyttä, hämmennystä, hylkäämistä, häpeää ja vihaa. (Mitchell, Kim, Prigerson & Mortimer, 2005, s. 499; Young ym., 2012, s. 179.) Jordan (2001, s. 92) tiivistää kirjallisuuskatsauksessaan itsemurhaan liittyvästä surusta, miten tutkimuskirjallisuudessa on runsaasti näyttöä sille, miten läheiset kokevat korkeampaa hylkäämisen ja torjutuksi tulemisen tunteita sekä vihaa itsemurhan tehnyttä kohtaan³. Samalla kysymys ”miten hän on voinut tehdä tämän minulle” nousee ymmärrettävästi esiin.

Surun lisäksi kuolemantapa on stigmatisoiva, mikä voi hankaloittaa suruprosessia entisestään ja vähentää sosiaalisen tuen määrää, jota muilla tavoin kuolleiden läheiset saavat (Cvinar, 2005; Jordan, 2001; Lukas & Seiden, 1997, s. 35). Itsemurhaa yrittäville sekä läheisilleen on tärkeää tarjota tukea sekä itsemurhien ehkäisemiseksi että itsemurhan tapahtuessa läheisten suruprosessin avuksi. Erilaiset interventiotimet, postventiotuki, lisääntynyt tieto ja tutkimus itsemurhista sekä itsehoitoryhmät ovatkin osaltaan pyrkimässä helpottamaan inhimillistä kärsimystä sekä ehkäisemään itsemurhia. (WHO, 2014.)

2.2 Syntinen itsemurha – myyttien juuret

Kuten on aiemmin esitetty, itsemurha aiheuttaa inhimillistä kärsimystä, pitkittynyttä surua ja itsetuhoiseen itseensä sekä tämän läheisiin kohdistuvia stigmatisoivia asenteita. Ymmärtääkseen nykypäivän itsemurhiin kohdistuvaa asenneilmapiiriä on hyödyllistä tiedostaa niitä historiallisia sekä kulttuurisidonnaisia käsityksiä ja selitysmalleja, joita itsemurhiin liittyy ja on liitetty historian saatossa. Artikkelissaan itsemurhan historian merkityksestä Riikka Miettinen (2016, s. 168–169) toteaa, miten historiassa vallinneet vanhat käsitykset ja käytännön selittävät sitä, miten nyky-yhteiskunnassamme itsemurha

³ Tutkimustulokset ovat eivätkä ole kuitenkaan yksioikoisia: debatin kohteena on se, kokevatko itsemurhan tekijän läheiset erilaisia ja vaikeampia surureaktioita kuin muihin syihin kuolleiden läheiset. Sveen ja Walby (2008) tiivistävät systemaattisessa arviossaan kontrolloiduista tutkimuksista, miten tulokset riippuvat siitä, mitä mittaria on käytetty. Tässä tutkimuksessa oletetaan, että itsemurhan kokeneiden läheisten suruprosessi on erilainen. Taustalta löytyy paljon tätä näkemystä tukevaa kirjallisuutta (katso Jordan, 2001, s. 92).

näyttäytyy edelleen vaikeana, vaiettuna ja häpeällisenä tekona, joka ei ole yhteiskunnallisesti katsottuna hyväksyttävä tapa kuolla. Hän huomauttaa, miten yhteiskuntamme nykyisiä käsityksiä ja arvoja voidaan reflektoida niihin historiallisiin perusteluihin, joiden mukaan itsemurha on väärin ja miten se on oman ruumiin “poikkeavaa ja häpäisevää kohtelua”. Kristinuskolla ja lainsäädännöllä onkin ollut suuri vaikutus näihin asenteisiin.

Suurimmassa osassa maailmanuskonnoista itsemurha nähdään rangaistavana tekona. Kristinuskolla on suuri rooli siinä, minkälaisena tekona itsemurha on ymmärretty historian saatossa, eivätkä sen näkemykset ole muuttuneet merkittävästi 400-luvulta lähtien. Itsensä tappaminen on nähty kristinuskossa niin kuudennen käskyn (“älä tapa”) rikkomisena, luonnonvastaisena tekona kuin syntinä niin itseä, muita kuin jumalaa kohtaan. Itsemurhan tuomittavuudessa on vedottu myös siihen, ettei kenelläkään muulla kuin jumalalla ole oikeutta päättää ihmiselämästä. Itsemurhaa on myös nimitetty synneistä vakavimmaksi, jonka tekijän sielu ei pääse pelastukseen. (Gearing & Lizardi, 2009, s. 332–335.) Suomessa itsensä tappaneet haudattiin häpeällisesti metsään, ja tämä käytäntö lopetettiin vasta vuonna 1868. Tämän jälkeen heidät kuitenkin kehoitettiin hautaamaan hiljaisesti, ja vasta hieman yli sata vuotta sitten, vuonna 1910, itsemurhan tehneitä alettiin haudata tavanomaisesti. (Miettinen, 2012.)

Uskonhistoriallisen tarkastelun lisäksi itsemurhaa on tarpeellista tarkastella myös lainsäädäntöpolitiikan historian näkökulmasta. Itsemurha on nähty rangaistavana ja törkeänä rikoksena Suomessa, ja se dekriminalisoitiin vasta nykyisessä, vuoden 1889 rikoslaissa, joka astui voimaan viisi vuotta myöhemmin (Miettinen, 2012; Miettinen 2016). Dekriminalisaation on osoitettu laskevan maan itsemurhalukuja sekä parantavan itsemurhien tilastollista seuraamista, koska raportointiin ei ole liittynyt pelkoa itsemurhan laillisista seuraamuksista. Kun itsemurha ei ole rangaistava teko, myös kynnys avun

hakemiseen sekä mahdollisuudet saada sitä kasvavat suuresti. (WHO, 2014.)

2.3 Itsemurha – myyttejä, tabuja ja stigmatisoivia asenteita

Läheisen itsemurhan kokeneita väitöskirjassaan tutkinut Tuula Uusitalo (2009, s. 118–119) tiivistää, miten itsemurha on tabu, “kulttuurisesti vaiettu, kielletty ja torjuttu aihe, joka synnyttää samanaikaisesti niin piinallista hiljaisuutta ja etäisyyden ottoa kuin hyökkäävyyttä, vihamielisyyttä ja moralisointia”. Kirjassaan itsemurhan tehneiden läheisistä Rita Robinson (2001) painottaa, miten avoimen keskustelukulttuurin ja saavutettavan tiedon puute voivat johtaa myytteihin itsemurhasta, jotka vahingoittavat niin itsemurhien ehkäisemistä, ilmiön ymmärtämistä sekä johtavat läheisten tuen tarpeen aliarviointiin.

Itsemurhaan ja sen tekijään kohdistuu monenlaisia myyttejä ja stereotypioita, joista yksi kirjallisuudessa usein esiin nousevista on myytti itsemurhasta itsekkäänä tekona. Sather ja Newman (2016, s. 128) toteavat, miten itsemurha käsitetään itsekkääksi teoksi länsimaisen kulttuurin merkityksenannossa. Myös Joiner (2010) nostaa itsekkyyden myytin tarkastelun kohteeksi teoksessaan itsemurhien myyteistä. Hän toteaa, miten itsemurha nähdään virheellisesti helppona pakokeinona vaikeasta tilanteesta, pelkuruutena, itsekkäänä tekona, päähänpistona ja vihan tai koston välineenä. Itsemurhan tekijään liitetäänkin usein stigmatisoivia stereotypioita, joiden mukaan tekijä on itsekkään lisäksi huomionhakuinen, moraaliton ja jumalaton (Sheehan, Corrigan & Al-Khouja, 2017, s. 78). Vaikka viimeisten vuosikymmenien aikana mielenterveyden häiriöitä sairastaviin kohdistuva stigma vaikuttaa vähentyneen, itsemurhan tehneiden ja itsemurhayrityksestä henkiin jääneiden kohdalla tämä väheneminen ei ole ollut yhtä suurta (Sudak, Maxim & Carpenter, 2008).

Carpiniellon ja Pinnan (2017) narratiivisen kirjallisuuskatsauksen mukaan itsetuhoiset ihmiset näyttäytyvät negatiivisessa valossa: heidän leimataan itsekkäiksi, heikoiksi ja kyvyttömiksi pärjätä ongelmiensa kanssa. He painottavat, miten mielenterveyden häiriöihin sekä itsemurhaan liitettyjen, sitkeästi pysyvien stigmatisoivien asenteiden vastaan taisteluksi pitäisi tehdä enemmän töitä. Myös Chehil ja Kutcher (2012, s. 6) toteavat, miten

itsemurha näyttäytyy monissa kulttuureissa itsekkäänä, häpeällisenä ja syntisenä tekona, joka on merkki heikkoudesta tai manipulatiivisuudesta. Käsitellessään itsekkyyden myyttiä he tuovat realiteetin esiin: itsemurhassa ei ole kyse itsekkyydestä vaan monilla itsemurhaan päätyneillä on esimerkiksi ollut taustalla mielenterveyden häiriö, joka on voinut olla tiedossa tai diagnostisoimaton.

Australialaisessa tutkimuksessa (Batterham, Cleave & Christensen, 2013) jossa mitattiin itsemurhan stigmaa, kävi ilmi, että yli 25 % (N=676) oli samaa mieltä siitä, että itsemurhan toteuttajat ovat itsekkäitä, heikkoja ja vastuuntunottomia. Samaan kyselytutkimukseen osallistuneista 30–40% pitivät itsemurhaa rangaistavana, itsekkäänä, loukkaavana tai vastuuntunottomana tekona. Sheehan ym. (2017) tutkivat itsemurhan koskettaneiden henkilöiden (itsemurhaa yrittäneet, perheenjäsenen itsemurhalle menettäneet, itsemurhaterapeutit) kokemuksia itsetuhoisuuteen liittyvistä ennakkoluuloista, syrjinnästä ja stereotyyppioista. Tutkittavat kokivat, että itsetuhoisen ihmisen nähdään olevan itsekäs, huomionhakuinen, epämoraalinen ja emotionaalisesti heikko, ja itsemurhaa yrittävä voitiin nähdä pettäneen perheensä ja muut ympärillä olevat, sekä toimineen itsekkäästi ja pelkurimaisesti.

2.4 Itsemurha tutkimukseni lähtökohtana

Itsemurhaa käsitteellistetään ja tutkitaan usein medikalisoituneesta näkökulmasta ja selitetään niin yksilön (traumaattisten) kokemusten kuin henkilökohtaisten persoonallisuustekijöiden avulla sekä tutkitaan niitä itsemurhan riskitekijöitä, joita yksilöillä on elämässään ja jotka voivat vaikuttaa itsemurhan toteuttamisen todennäköisyyteen (Bourke, 2003, s. 2356). Hjelmeland ja Knizek (2010, s. 74) toteavat, miten itsemurhatutkimuksen piirissä itsemurhia on tutkittu pääosin kvantitatiivisesta lähtökohdasta yrittäen löytää yksinkertaistettuja syy-seuraus -suhteiden selityksiä oman hengen riistämiseksi, mikä heidän mukaansa tuottaa vain itseään toistavaa tietoa. Heidän mukaansa alan kehittämiseksi olisi tärkeää sisällyttää kentälle enemmän laadullista tutkimusta ja selityksien etsimisen sijaan parantaa itsemurhia koskevaa ymmärrystä, mitä juuri laadullinen tutkimus voi tuottaa.

Lapsensa itsemurhalle menettäneiden vanhempia väitöskirjassaan tutkinut Hanna Kiuru (2015, s. 22) tiivistää, miten aiemman suomalaisen tutkimuksen puutteena on ollut se, miten itsemurha ymmärretään yksilöllisenä ratkaisuna, jolloin ”kokemuksellisuuden sekä inhimillisen ulottuvuuden tavoittaminen on nähty vähemmän tärkeinä ja täten ne on usein sivuutettu”. Hän tuo esiin, miten tutkimuskentällä läheisen itsemurhan kokeneiden kokemukset ja sopeutuminen ovat vähän tutkittuja ja vaiettuja aiheita, vaikka itsemurha koskettaa satoja tuhansia suomalaisia (katso Marjamäki, 2007; Uusitalo, 2006).

Itsemurhiin asennoitumista on tutkittu runsaasti, mutta tutkimusta on tehty lähinnä kvantitatiivisesta lähtökohdasta käyttäen erilaisia vakiintuneita mittareita tutkimuksen rakentuessa dispositionaalisen asennänäkemyksen varaan (katso mittareihin liittyen Diekstra & Kerkhof, 1988; Domino, Gibson, Poling & Westlake, 1980; Renberg & Jacobson, 2003). Tutkimusta itsemurhan tehneiden läheisistä on myös lähestytty monilla eri tavoilla. Kirjallisuuskatsauksia on tehty esimerkiksi itsemurhan tehneiden läheisille suunnatuista interventioista (Jordan & McMenemy, 2004), läheisten kokemasta sosiaalisesta stigmasta (Cvinar, 2005), suruprosessista (Jordan, 2001) sekä itsemurhan vaikutuksista läheisten mielenterveyteen (Sveen & Walby, 2008).

Tässä kappaleessa on osoitettu, miten itsemurhaan, sen tekijään ja tämän läheisiin liitetään paljon negatiivisia määreitä, stigmatisoivia asenteita ja ennakkoluuloja. Vaikka itsemurhan tehneiden läheisiä on tutkittu, tutkimusta ei ole tehty sosiaalisen konstruktionismin lähestymistavan näkökulmasta kiinnittäen huomiota siihen, miten itsemurha rakentuu läheisten puheessa tai miten läheiset itse asennoituvat itsemurhiin. Asennetutkimusta itsemurhiin liittyen ei ole muutenkaan tehty sellaisesta näkökulmasta, jossa itsemurhat käsitettäisiin sosiaalisen konstruktionismin näkemyksen mukaisesti sosiaalisesti rakentuvaksi. Tekemäni kirjallisuuskatsauksen jälkeen koen perustelluksi todeta, että sosiaalipsykologian lähestymistapa ja relationistinen näkökulma tarjoavat tutkimukselleni lisäarvoa ja tutkimuskentälle uudenlaista tutkimusta. Tavoitteenani on tuottaa sosiaalipsykologista, uutta tietoa itsemurhasta sosiaalisesti rakentuvana ilmiönä sekä antaa

ääni itsemurhan tehneiden tai sitä yrittäneiden läheisille. Samalla tuon positivistiselle, dispositionaaliselle ja syy-seuraussuhteita painottavalle itsemurhien asennetutkimukselle tuoreen ja vaihtoehtoisen lähestymistavan. Lähestyn itsemurhien asennetutkimusta käyttäen laadullista asennetutkimusta (Vesala & Rantanen, 2007) teoreettis-metodologisena lähtökohtanani.

2.5 Tutkimuskysymykset

Tutkielma sisältää kaksi tutkimuskysymystä. Tutkimuskysymysten lähtökohtana on kirjallisuudessa esitetty itsekkyyden myytti sekä laadullisen asennetutkimuksen teoreettis-metodologiset mahdollisuudet tutkimuksen toteuttamisessa. Tutkimuskysymykset ovat seuraavat:

1. Miten henkilöt, jotka ovat menettäneet läheisen itsemurhalle tai joiden läheinen on yrittänyt itsemurhaa, kommentoivat itsemurhan itsekkyyksmyyttiä?
2. Minkälaisia asenteita näissä kommenteissa rakentuu?

3 LAADULLINEN ASENNETUTKIMUS

Tässä kappaleessa keskityn esittelemään tutkimukseni lähtökohtaa, laadullista asennetutkimusta, teoreettisesta ja metodologisesta näkökulmasta. Tämän lisäksi avaan aineiston keruuta ja haastatteluväittämää tarkemmin.

3.1 Laadullinen asennetutkimus ja asennekäsite

Tutkimuksen lähtökohtana toimii Vesalan ja Rantasen (2007, s. 7, 11) kehittämä laadullinen asennetutkimus, joka on sosiaalipsykologinen metodologinen tutkimusote, johon “kuuluu sekä teoreettisia oletuksia että käytännön menetelmiä”. Laadullinen asennetutkimus pohjautuu diskursiiviseen psykologiaan ja relationistiseen metateoriaan, ja sillä voidaan nähdä olevan osittain samoja lähtökohtia Potterin ja Wetherellin (1987) diskurssianalyysin sekä Billigin (1996) retorisen sosiaalipsykologian kanssa. Relationistinen sosiaalipsykologia painottaa vuorovaikutusta ja kommunikaatiota siinä, miten yksilöä kuvaavia käsitteitä pitäisi tarkastella kuvauksena yksilön suhteesta ympäristöönsä, ja retorinen sosiaalipsykologia nostaa esiin kielenkäyttöä ja argumentaatiota. (Vesala & Rantanen, 2007, s. 11, 15; Niska, Olakivi & Vesala, 2018, s. 100.)

Perinteisesti asenne yhdistetään kognitiiviseen sosiaalipsykologiaan (Niska, Olakivi & Vesala, 2018, s. 96). Asenne on määritelty terminä vuosikymmenten aikana monin eri tavoin, ja asenneteorian taustalla on ollut erilaisia teoreettisia paradigmoja. Yksinkertaisimmillaan asenne on määritelty henkilön myönteisyydeksi tai kielteisyydeksi jotakin kohdetta kohtaan (Vesala & Rantanen, 2007, s. 19; Fishbein, 1997). Vesala & Rantanen (2007) tiivistävät useimpien määritelmien olevan samaa mieltä sen suhteen, että asenne liittyy jonkun kohteen arvottamiseen. Dispositionaalinen asenneteoria olettaa asenteen olevan yksilön suhteellisen pysyvä ominaisuus; sen mukaan tätä ominaisuutta, asennetta, voidaan mitata erilaisilla mittareilla, joissa on valmiiksi määritellyt vastausvaihtoehdot ja joista vastaaja valitsee yhden pelkistetyn kannanoton. Teorian mukaan yksilön asenteiden perusteella voidaan myös ennustaa hänen käyttäytymistään ja

tehdä siitä johtopäätöksiä. Asennetutkimus on ollut pitkään dispositionaalisen näkemyksen ohjaamaa. (Mts.19–21; Niska, Olakivi & Vesala, 2018, s. 100.) Dispositionaalinen asenneteoria on saanut kuitenkin paljon kritiikkiä, ja sen rinnalle onkin esitetty kriittisiä näkökulmia, jotka käsittävät asenteen monipuolisemmin, muun muassa sen sosiaalista luonnetta korostaen. Jopa koko asennekäsitteen käyttöä on kyseenalaistettu. (Vesala & Rantanen, 2007, s. 20–21).

Laadullisen asennetutkimuksen asennekäsite hahmotetaan sitä vastoin Vesalan ja Rantasen (2007, s. 29) mukaan “perusolemukseltaan ihmisten suhteisiin ja vuorovaikutukseen liittyvänä kommunikaatiomaailman ilmiönä, jonka myötä yksilö ja sosiaalisesti sekä kulttuurisesti jaetut maailmat kietoutuvat toisiinsa”. Tavoitteena ei ole löytää kausaalisuhteita eivätkä haastattelujen pohjalta analysoidut asenteet välitä tietoa haastateltavan mielen sisäisistä rakenteista tai hänen ympäristöstään (Niska, Olakivi & Vesala, 2018, s.101). Ihmiset ottavat kantaa argumentaation kautta ja kommentoivat erilaisia kiistanalaisia aiheita. Asenne on arvottava suhde, ei yksilön mielen sisäinen ilmiö, eikä sitä voi “kaivaa esiin” haastateltavasta. Kun asenne oletetaan sosiaaliseksi ilmiöksi, mahdollistuu tutkia sitä, mikä tulee näkyväksi ja näkyville. (Vesala & Rantanen, 2007, s. 43.) Aineistosta tehtävät tulkinnat eivät ole oletuksia haastateltavan mielensisäisistä ilmiöistä, vaan argumentaation tulkitseminen mahdollistuu monesta näkökulmasta ja haastatteluissa esitetyt asiat on mahdollista tulkita “myös niitä esittävän yksilön ja hänen kokemisensa ja ympäristösuhteensa näkökulmista”, jolloin yksilö on myös osa argumentaation kontekstia (mts. 15).

Vesalan ja Rantasen (2007) mukaan johonkin tiettyyn ilmiöön asennoituminen nähdään arvottamisena. Asenteet eivät ole yksilön mielen sisäisiä ominaisuuksia vaan ne rakentuvat vuorovaikutuksessa. Arvottaminen, joka tapahtuu argumentaation kautta, on sosiaalinen ilmiö. He huomauttavat, että asenne on myös yksilön ominaisuus, jonka kautta hän “kytkeytyy ja suhteutuu sosiaaliseen todellisuuteen” - arvottamisen kautta hän on siis aktiivinen toimija, ja arvottaminen on yksilön tapa olla yhteydessä sosiaaliseen maailmaan. Asenteet ovat siis sosiaalisia ilmiöitä, jotka ovat kietoutuneet kaikenlaiseen sosiaaliseen

tapautumiseen, kuten ihmisten väliseen vuorovaikutukseen ja kommunikaatioon. Toisin kuin dispositionaalisessa asennekäsityksessä, laadullinen asennetutkimus käsittää asenteen argumentaatiossa tunnistettavaksi ilmiöksi, jota tulkitaan ja jäsennellään asennekäsitteen kautta. Laadullisen asennetutkimuksen retorinen lähestymistapa mahdollistaa asenteiden tarkastelun sosiaalisena ilmiönä monipuolisemmin ja kokonaisvaltaisemmin verrattuna kognitiiviseen asennekäsitykseen. (Mts. 28–29, 31–32, 43–45.)

Vesala ja Rantanen (2007) painottavat, miten ihmisten asennoituminen eri ilmiöihin on hyvin moniulotteista - kannanotot voivat olla monipuolisia ja yhdellä ihmisellä voi olla ristiriitaisiakin kannanottoja samaan arvottamisen kohteeseen. Kun ihminen ottaa kantaa, hän myös samalla liittyy kannanottoihinsa perustelevia selontekoja ja ehtoja. On myös hyvä muistaa, että eri ihmiset voivat asennoitua samalla tavalla johonkin kohteeseen, mutta taustalla voi olla erilaisia selontekoja. Vastaavasti myös eri ihmiset voivat perustella samalla tavalla vastakkaisia asennoitumisen tapoja. Asennoituminen voi jopa muuttua henkilön pohtiessa asiaa tarkemmin. (Mts. 34–35.) Kuten Vesala ja Rantanen (mts. 31) huomauttavat, Billigin (1996) mukaan argumentointiin ja vuorovaikutuksen retoriseen luonteeseen kuuluu se, että ihmisillä on monenlaisia poikkeavia näkökantoja ja näistä eri kannoista käydään dialogia ja niistä kiistellään. Yksilöllä itselläänkin voi olla poikkeavia näkökantoja johonkin tiettyyn kohteeseen liittyen. Asenteiden sosiaalinen luonne näkyykin siinä, miten ne liittyvät argumentatiivisiin ja kiistanalaisiin kysymyksiin. (Vesala & Rantanen, 2007, s. 23–24.)

Tiivistettynä laadullisen asennetutkimuksen kiinnostuksen kohteena on analysoida, minkälaisilla eri tavoilla asenteita ilmaistaan vuorovaikutuksessa sekä miten nämä rakentavat tutkimuksen kohteena olevaa sosiaalista todellisuutta. Laadullinen asennetutkimus kytkeytyykin tästä syystä sosiaalisen konstruktionismin taustaideaan (Tamminen, 2007, s. 231.) Sosiaalinen konstruktionismi on termi, jolla viitataan useisiin teoreettisiin lähestymistapoihin. Sen keskeisen ajatuksen mukaan tietomme ja ymmärryksemme maailmasta rakentuu ihmisten välisessä sosiaalisessa ja kielellisessä vuorovaikutuksessa ja on pikemminkin ihmisten ajattelun tuotetta kuin havainnoitavaa, ulkoiseen todellisuuteen perustuvaa. Lähestymistapa on antiessentialistinen, positivistista ja

empirististä lähestymistapaa kritisoiva ja tieteen “valtavirtakäsityksiä” problematisoiva; sen mukaan ei ole olemassa yhtä objektiivista, lopullista totuutta tai kausaalisuhteita, joita voitaisiin löytää. Sen sijaan on olemassa lukuisia perspektiivejä sekä potentiaalisesti yhtä monia erilaisia versioita maailman tapahtumista ja asioista kuin ihmisiä on maailmassa. Lähestymistavan mukaan kaikki tietomme on historiallisesti ja kulttuurisesti erityistä ja suhteellista, sillä ymmärryksemme maailmasta, kuten konseptuaaliset viitekehykset ja kategoriat, rakentuvat niin menneisyydessä kuin nykyisyydessä tapahtuvan vuorovaikutuksen kautta. Ne myös uusiutuvat kielellisten käytäntöjen kautta. Kieli onkin tärkeässä asemassa, sillä se on yksi pääkeinoista, jonka kautta me rakennamme sosiaalisia ja psykologisia maailmojamme. Kieli ja kielenkäyttö hahmotetaankin sosiaalisen toiminnan muotona, jonka kautta rakennamme maailmaamme. Sosiaalisen konstruktionismin lähestymistapa kehottaa tutkijoita ottamaan kriittisen ja skeptisen näkökulman itsestäänselvänä pidettyjä totuuksia kohtaan. (Burr, 2015a, s. 1–15; Burr, 2015b, s. 222–226.)

3.2 Laadullisen asennetutkimuksen metodologia

Kuten on aiemmin todettu, laadullinen asennetutkimus on metodologinen lähestymistapa, johon kuuluu teoreettisten oletusten lisäksi käytännön menetelmiä (Vesala & Rantanen, 2007, s. 11). Seuraavaksi esittelen laadullisen asennetutkimuksen metodologista näkökulmaa. Analyysivaihe on kaksiosainen, ja siihen kuuluu luokittavan ja tulkitsevan analyysin vaiheet.

3.2.1 Analyysin ensimmäinen vaihe - luokittava analyysi

Luokittavan analyysin vaiheeseen kuuluu aineiston kirjaimellinen lukeminen ja siitä nousevien havaintojen poiminta, erittely ja järjestely. Jotta asenteita voidaan löytää, haastatteluaineistoa lähdetään jäsentelemään sen mukaan, millaisia haastateltavien esittämiä kannanottoja ja niiden perusteluita aineistosta löytyy, millaista variaatiota niihin liittyy ja millaisia kokonaisuuksia niistä voi hahmottaa. Tämä tehdään siten, että argumentaatiosta eritellään niitä kannanottoja ja perusteluita, joita haastateltavat ovat käyttäneet kommentoidessaan heille esitettyjä virikkeitä. Näitä kannanottoja ja perusteluita voidaan

verrata ja suhteuttaa toisiinsa sen suhteen, kuinka kiistanalaisia ne ovat ja minkälaisia ulottuvuuksia ne luovat. Luokittavan analyysin avulla tehtyjen havaintojen täytyy olla suoraan aineistosta luettavissa, mistä syystä havaintoja joko avataan kirjallisesti tai aineistosta esitetään tekstinostoja. (Vesala & Rantanen, 2007, s. 12–15, 38, 126.)

On huomioitava, etteivät kannanotot itsessään ole asenteita, vaan ne ovat asenteen ilmauksia, toisin sanoen puhetekoja. Vesala ja Rantanen (2007, s. 38) painottavat, miten näiden puhetekojen ei nähdä olevan dispositionaalisen näkemyksen mukaisesti “yksilön sisällä piileviä taipumuksia”, vaan ne voidaan hahmottaa “ilmaisuiksi sosiaalisessa todellisuudessa vaikuttavista asenteista, joita yksilöt osaavat tai haluavat syystä tai toisesta ilmaista”. Toisin sanoen asenteet ovat kannanottojen ja perustelujen yhdistelmistä muodostuvia yhtenäisiä havaintojoukkoja (mts. 41).

3.2.2 Analyysin toinen vaihe – tulkitseva analyysi

Laadullisen asennetutkimuksen toisen analyysivaiheen muodostaa tulkitseva analyysi, joka sisältää monipuolisemman ja syvällisemmän tulkinnan kuin mitä luokittavassa analyysissä on tehty. Tulkitsevassa analyysissä edetään aineiston kirjaimellisesta lukemisesta abstrahointiin, ja aineistoa pyritään hahmottamaan erilaisten teoreettisten viitekehysten kautta. Vesala ja Rantanen (2007, s. 13) nostavat esiin kysymyksen, joka on keskiössä tulkitsevan analyysin toteuttamisessa: “Mikä on se todellisuus, josta kannanotot ja niiden perustelut välittävät tietoa?” He muistuttavat, ettei tulkitsevaa analyysia tehtäessä oleteta puheen välittävän tietoa jostakin ulkopuolisesta todellisuudesta, ympäristön tosiasioista tai yksilön mielensisäisistä rakenteista, mutta aineiston ulkopuolisesta todellisuudesta voidaan kuitenkin tehdä tulkintoja. Vedoten Billigin (1996) retoriseen näkökulmaan he muistuttavat, miten keskeiseksi kysymykseksi laadullisessa asennetutkimuksessa nousee se, mitä puheella tehdään (mts. 52).

Koska laadullinen asennetutkimus on lähestymistapa, joka sisältää teoreettis-metodologisia oletuksia, analyysini tulkinnassa keskeisinä teoreettisina käsitteinä ovat asenne ja subjektipositiot. Esittelen subjektipositiotermiä tarkemmin seuraavassa alakappaleessa.

Kuten aiemmin toin ilmi, kannanotot ja perustelut eivät itsessään ole asenteita, vaan asenteet ovat kannanottojen ja perustelujen yhdistelmistä muodostuvia, yhtenäisiä havaintojoukkoja. Asenne voidaan siis hahmottaa aineistosta löytyväksi, jäsennettävissä ja hahmotettavissa olevaksi osakokonaisuudeksi, jossa jotakin arvotetaan samalla tavalla ja samantyyppisestä subjektipositiosta käsin kussakin havaintoluokassa. (Vesala & Rantanen, 2007, s. 11–15, 41.)

3.2.3 Subjektipositiot

Haastateltavat voidaan nähdä Vesalan ja Rantasen (2007, s. 42) mukaan asenteiden subjekteina, toimijoina; tällöin asenteen sosiaalisen luonteen korostuessa asenteen ilmaisemista voidaan tulkita puhetekona ja sosiaalisena kommunikaationa sekä kannanottona. Asenteella on siis kohteen lisäksi arvottaja, subjekti. Ottaessaan kantaa haastateltavat kommentoivat väittämiä tietystä subjektipositiosta käsin. Analyysiä tehdessä on mielekästä tutkia, mistä positiosta tai asemasta haastateltavat ilmaisevat asenteita, ja minkälaisia asenteita näistä positiosta pystyy esittämään. Samalla voidaan tarkastella sitä, minkälaisia samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia asenteiden esittämisessä on saman ryhmän tai eri ryhmien sisällä. Vesala ja Rantanen toteavat, että ensisijainen kehys haastatteluihin on muodossa “haastateltava kommentoi väitettä”. Haastateltavat voivat myös itse määritellä, mistä subjektipositiosta käsin he kommentoivat ja vaihtaa näitä positiota. (Mts. 42–44.)

3.3 Aineiston keruu ja haastatteluväittäminen

Laadullisen asennetutkimuksen haastattelumenetelmä on luonteeltaan relationistis-konstruktionistinen, mikä tarkoittaa sitä, että haastattelujen tehtävänä on tuottaa argumentaatiota. Aineisto tuotetaan haastateltavalle esitettävillä “ärsykkeillä” eli virikkeillä, joihin haastateltavalta pyydetään kannanottoa. Virikkeenä voi toimia jonkinlainen kiistanalainen ajatus. Virikkeet voivat olla myös visuaalisia, esimerkiksi haastateltavalle esiteltävä valokuva, tai kuvaus jonkinlaisesta ongelmatilanteesta. Tärkeintä on kuitenkin, että esitettävät ärsykkeet virittävät kommentointia; virikkeiden täytyykin olla sellaisia, että niistä “voidaan tunnistaa jokin selkeä kannanottamisen kohde -- josta

kommentointia voidaan lähteä erittelemään” (Vesala & Rantanen, 2007, s. 33). Vakioitujen väittämien käyttäminen mahdollistaa sen, että aineistosta tulee yhtenäinen sen suhteen, sillä kaikille haastateltaville on esitetty sama virike. Tästä syystä haastattelussa rakentuneen argumentoinnin tuottamien kannanottojen ja perustelujen vertailu helpottuu.

Rekrytoin haastateltavat julkaisemalla haastattelukutsun Facebook- ja Instagram - palveluissa, minkä kautta sain haastateltavat ”lumipalloeefektin” avulla⁴. Kerroin kutsussa hakevani maisteritutkielmaani haastateltavaksi ihmisiä, joiden läheinen oli tehnyt itsemurhan, yrittänyt itsemurhaa tai ollut itsetuhoinen. Oletuksenani oli, että nämä ihmiset olivat jo pohtineet ja työstäneet edellä mainittuja teemoja ja heillä olisi ajatuksia aiheeseen liittyen sekä intressiä puhua aiheesta. Läheisen asema oli relevantti tutkimusasetelmani perspektiivistä. Haastattelukutsussa kerrottiin haastattelun tarkoituksesta ja toteutuksesta. Haastatteluihin haettiin täysi-ikäisiä, mutta alle 29-vuotiaita henkilöitä⁵.

Tutkimuksen aineisto on kerätty puolistrukturoiduilla yksilöhaastatteluilla. Aineistoni koostuu neljästä vapaaehtoisesta henkilöstä, ja haastattelut toteutettiin pääkaupunkiseudulla kesän 2019 aikana. Käytän haastateltavista nimeä, joka koostuu h-kirjaimesta ja haastattelun järjestysnumerosta. H1:n isovanhempi oli tehnyt itsemurhan, H2:n sisarus oli yrittänyt useasti itsemurhaa ja ollut itsetuhoinen. Hän oli myös kohdannut ammatissaan sekä vapaaehtoistyössään itsetuhoisia henkilöitä. H3:n vanhempi oli tappanut itsensä ja H4:n sisarus, sukulainen sekä opiskelukaveri olivat tappaneet itsensä.

Jokainen haastateltava allekirjoitti suostumussopimuksen ja heille tehtiin selväksi, että heillä oli halutessaan oikeus lähteä haastattelusta milloin vain ilman, että päätöstä tarvitsisi selittää. Kukaan haastateltavista ei keskeyttänyt haastattelua. Heitä informoitiin myös täydestä anonymiteetista. Haastattelut nauhoitettiin ja litteroitiin sanatarkasti. Jokaisen haastateltavan kanssa käytiin heille tarjottu purkukeskustelu haastattelun päätteeksi.⁶

⁴ Katso Kangasluoma (2008, s. 35–36).

⁵ Avaan kappaleissa 6.3 ja 6.4 haastateltavien ikärajoituksiin liittyvää tematiikkaa tarkemmin.

⁶ Tutkimukseni eettisiä valintoja ja perusteluja esitellään yksityiskohtaisesti kappaleessa 6.3.

Käytin aineiston hankkimisessa yhtä vakioitua virikettä eli väittämää, jonka esitin kaikille haastateltaville, lukien sen ääneen ja samalla näyttäen väittämän kirjoitettuna.

Haastatteluväittämä oli *”mielestäni itsemurha on itsekäs teko”*. Väittämän inspiraationa toimi aiemmin esitelty myytti itsemurhien itsekkyydestä. Vaikka maisteritutkielmassani keskitytään vain yhden väittämän yksityiskohtaiseen analysointiin, haastateltaville esitettiin yhteensä kuusi itsemurhaan liittyvää väittämää. Näistä kuitenkin yksi väittämä nousi analyysivaiheessa erityisen kiinnostuksen kohteeksi ja aiheeni rajaaminen tarkentui. Katson perustelluksi keskittyä yhteen väittämään sen relevanttiuden takia tutkimuskentän kannalta, sillä itsemurhiin asennoituminen itsekkäänä on monissa kulttuureissa vallitseva ja tunnistettava ilmiö. Aineistoni oli myös sen verran runsas ja monipuolinen, että yhteen väittämään tarkasti keskittyminen oli mahdollista. Katson perustelluksi, että keskittymällä yhteen spesifiin teemaan voin tarjota yksityiskohtaista ja laadukasta tietoa juuri tästä aihealueesta. Olen jatkanut tätä keskustelua kappaleessa 6.4, jossa puhutaan tutkimuksen rajoituksista.

Roolini haastattelijana oli aktiivinen: pyrin kannustamaan haastateltavia kommentoimaan väittämää vapaasti ja omin sanoin. Haastateltaville myös kerrottiin, ettei heidän ollut pakko jakaa kanssani mitään, mikä tuntuisi heistä epämiellyttävältä. Näin he pystyivät itse määrittelemään omat rajansa sekä saivat toimijuuden siinä, mistä puhuivat ja miten he käsittelivät aihetta.

4 LUOKITTAVA ANALYYSI: KANNANOTOT JA PERUSTELUT VÄITTÄMÄÄN

Esittelen tässä kappaleessa aineiston pohjalta tekemääni luokittavaa analyysia. Kappale käsittelee samalla ensimmäistä tutkimuskysymystä. Lähdin tekemään erittelyä käymällä ensin yksityiskohtaisesti läpi koko aineiston. Etsin kaikki kannanotot, ryhmittelin keskenään samanlaiset kannanotot ja lajittelin ne erilaisiksi havaintoluokiksi (kannattava, torjuva yms.). Tämän jälkeen keskityin jokaiseen havaintoluokkaan erikseen, tutustuen tarkemmin niiden perusteluihin. Jaoin havaintoluokat vielä alakategorioihin sen mukaan, millä tavoin väittämää oli perusteltu. Aloin tässä vaiheessa hahmotella, mistä positioista arvottamista tehtiin, mihin arvottaminen kohdistui sekä mitä kaikkea haastateltavat tekevät puheellaan ottaessaan kantaa väittämään. Pääfokus oli kuitenkin aineiston jäsentelemisessä. Selkeyden vuoksi käytin perustelutapojen esittelyssä tekstin lihavointia ja kursivointia. Selkeyttäakseni luokittavan analyysin hahmottamista olen tässä kappaleessa esitellyt samanlaiset kannanotot kappaleittain.

4.1 Kannanotot ja perustelut väittämään

Haastateltaville esitettiin väittämä ”mielestäni itsemurha on itsekäs teko”. Tulkitsin aineistosta heidän esittäneen kannattavia kannanottoja (H1, H3), yhden epäsuoran kannattavan kannanoton (H1) sekä torjuvia kannanottoja (H1, H2 ja H4). H4 esitti myös väittämää kritisoivan kannanoton. Havaintoluokkia syntyi neljä, joista kannattavat ja torjuvat kannanotot edustivat vastakkaisia argumentatiivisia asemia suhteessa väittämään (Vesala & Rantanen, 2007, s.117). Epäsuora kannattava kannanotto oli hyvin lähellä kannattavaa kannanottoa, mistä syystä se on esitelty kannattavan kannanoton kanssa. Neljäs luokka oli kriittinen kannanotto. Suurin osa haastateltavista osoitti asemoitumisensa väittämään ottamalla heti kannattavan tai torjuvan kannan. H1 oli ainoa, joka esitti sekä kannattavia että torjuvan kannanoton.

4.1.1 Kannattava ja epäsuoran kannattava kannanotto sekä niiden perustelut

Ensimmäinen havaintoluokka oli väittämää kannattavat kannanotot. Puolet haastateltavista (H1 ja H3) esittivät kannattavan kannanoton ja H3 on ainoa, joka esitti pelkästään kannattavan kannanoton väittämään. Kannatusta sanoitettiin kommentoimalla

samanmielisyyttä väitteen kanssa (*“onhan se sit lopulta kuitenkin tavallaan aina itsekäs teko”*, H1/ *“joo kyllä mä ton väittämän takana seison”*, H3). Kannattavat perustelut jäsentyivät kahteen tyyppiin. ***Ensimmäinen perustelutapa***, jota molemmat väittämää kannattaneet käyttivät, vetosi siihen, miten itsemurha on itsekäs teko juuri läheisen positioista tarkastellen. H3 aloitti vetoamalla omiin kokemuksiinsa itsemurhan tehneen lapsena.

H3: kyllä tälleen kun oma läheinen on itsemurhan tehnyt niin sanon että on itsekäs teko että siinä tavallaan tai no toki kyllä siinä voi olla että on vaikeaa ajatella ketään muuta kuin itseään mutta kyllä mä joo olen sitä mieltä

H3 piti tekoa itsekkäänä, vaikka huomioi sen, ettei itsemurhaan päätyntä ole välttämättä pystynyt ajattelemaan ketään muuta. Pyytäessäni tarkennusta siihen, mikä itsemurhassa on itsekästä, H3 alkoi pohtia teon itsekkyyttä itsensä ja yleisesti läheisten ihmisten olemassaolon kautta. Rivien välistä voi tulkita, ettei teko olisi ollut niin itsekäs, jos itsemurhan tehneellä ei olisi ollut läheisiä, joihin teko olisi vaikuttanut. H3:n tapauksessaan läheisiä oli paljon, mutta “silti” vanhempi päätyi itsemurhaan, mikä osoittaa sen, että vanhempi on pystynyt ajattelemaan vain itseään.

H3: no tavallaan se että on no ei tietenkään kaikilla ole läheisiä ihmisiä mutta esimerkiksi vaikka omassa tapauksessa niin oli paljon läheisiä ihmisiä ja silti on päätyntä sellaiseen ratkaisuun niin tavallaan en usko että siinä on pystynyt ajattelemaan tavallaan muuta kuin itseään et ei oo ajatellut ketään läheistä että miltä esimerkiksi vaikka minusta tuntuu se

H3 astui vähäksi aikaa pois läheisen positioista ja jatkaa myöhemmin: “ -- Toki jos itsestä tuntuu siltä ettei oo mitään muuta ratkaisua niin onhan se ((itsemurha)) silloin myös itselle parempi ratkaisu siis tavallaan vaikka tietenkään ei itsemurha missään tilanteessa ole hyvä ratkaisu --”. Vaikka hän pohti lyhyesti tilannetta itsemurhan tehneen positioista, ei hän muuttanut kantaansa vaan totesi seisovansa edelleen sen takana. Myös H1 kommentoi

väittämää läheisen positiosta käsin, mutta aluksi varovaisemmin kuin H3. Hän aloitti kertomalla, miten hänen itsemurhan tehnyt isovanhempansa jätti oman lapsensa [haastateltavan vanhempi] yksin vailla huoltajaa, kykenemättä ymmärtämään tekonsa seurauksia ja sen vaikutuksia muihin. Hän ei alussa eksplisiittisesti sanonut olevansa samaa mieltä väittämän kanssa, mutta tulkitsen, että rivien välistä hänen voi nähdä tuoneen esiin itsemurhan itsekästä luonnetta. Tulkitsen kannanoton tästä syystä epäsuoran kannattavaksi.

H1: sanotaan näin että silloin kun omassa lähipiirissä on ollu joku ketä on tehnyt itsemurhan ja näkee miten se vaikuttaa siihen lähipiiriin niin mä en voi valehdella ettenkö mä olisi ollut joskus todella vihanen sille ihmiselle -- ja ajatellu et miksetä voinu vaan yrittää että tavallaan sulla oli lapsi joka ei ollu edes täysikänen vielä sä olit sen ainut huoltaja -- kyl se oli oikeesti semmonen et siinä on ollu sellaisia katkeria tiloja missä on ajatellu silleen oikeesti ollu vihanen ja silleen -- se ihminen ei se niinku ajattele miten se vaikutta niihin muihin et se tavallaan näkee vaan sen oman tuskan ja sen oman huonon olon -- ainaki kun omas lähipiiris on ollu tällanen henkilö niin ei siis oikein voi olla ku ajatella sillee et et olisit yrittäny -- miks et sä yrittäny jotain tehdä auttaa itseäs mennä jonnekki lääkäriin.

H1:n puheessa korostuivat aiemmin koetut voimakkaat tunteet. Lähipiirissä tehty itsemurha ei ollut pelkästään itsekäs vaan vihaa ja katkeruutta herättänyt teko. Viha oli kummunnut siitä, miten H1 ei ollut kokenut isovanhempansa yrittäneen tarpeeksi estää itsemurhan tapahtumista vaan tämä oli toiminut itsekeskeisesti lopettaessaan vain oman tuskansa. Haastateltava palasi vihan tunteisiin myöhemminkin haastattelun aikana ja painotti kokemuksiin juuri itsemurhan tehneen lähipiiriin kuuluvan positiosta. Vihan kokemusten rinnalla pystyi havaitsemaan myös toivottomuutta siitä, miten itsemurhan tehnyt isovanhempi ei ollut "yrittänyt" tarpeeksi eikä hakeutunut avun pariin. H1 oli ainoa haastateltavista, joka kertoi eksplisiittisesti kokeneensa näitä tunteita läheistään kohtaan. Hän myös myöhemmin pohti, miten hänestä tuntuisi vaikealta hyväksyä itsemurha tekona.

Huomionarvoista on, miten myös torjuvien kannanottojen esittäjät, H2 ja H4, toivat esiin ymmärtävänsä perustelut itsemurhan itsekkyydelle juuri läheisten olemassaolon kautta. He kuitenkin sanoutuivat irti tästä ajatusmallista.

H2: tottakai mä ymmärrän ton väitteen tost puhutaan aika paljon sillen tai just tossa itsemurhien yhteydessä tosta itsekkyydestä et tottakai se on läheisille vaikea paikka tai jos sulla on perhettä ja lapsia tai mitä tahansa niin kyl mä ymmärrän miks se voidaan ajatella itsekkäänä mut se ei oo ehkä se mun päällimmäinen asenne niinkun itsemurhiin että ”onpa itsekästä tää” --

Toinen perustelutapa vetosi siihen, miten itsemurha on itsekäs teko, koska loppujen lopuksi se tehdään pelkästään itselle, itseä varten, eikä teosta voi koskaan erottaa itse-elementtiä. Vaikka itsemurhan taustalla olisikin kokemus siitä, että on taakka muille, ihminen kuitenkin on ajatellut teon pelkästään omasta perspektiivistään, priorisoiden oman etunsa ja toimien sen mukaisesti. Seuraava tekstipätkä on seurausta tilanteesta, jossa H1 on ensin esittänyt epäsuoran kannattavan kannanoton, jota on seurannut torjuvan kannanoton esittäminen. Alla olevassa sitaatissa näkyy, miten hän muuttaa vielä kerran kantaansa, kumoten torjuvan kannanottonsa esittäen vahvan kannatuksensa väittämälle. Mielenkiintoisesti positio pysyi samana (itsetuhoisen henkilön positio) vaikka kanta muuttui.

H1: mut ku sit kuitenkin jollain tavalla kyllähän se aina liittyy itsen kuitenkin etsä tee itsemurhaa jonkun toisen ((molemmat naurahtavat)) takia tai kyllähän siinä on aina se itse-elementti tai ”minä voin huonosti” ja ”minä en halua elää” niin tottakai sit siinä automaattisesti siihen liittyy se oma itse että sitä ei voi oikein irrottaa siitä – must tuntuu et mä kumoan ((lisää naurahdusta)) kaiken mitä mä sanon -- et okei mä tavallaan ymmärrän nä näkökulmat mut onhan se sit lopulta kuitenkin ((molemmat nauravat taas)) tavallaan aina itsekäs teko-- sä mietit sitä mitä sä ite haluat et sä ite haluat kuolla ja et sä niinku ite voit huonosti ja sä sitä sun perspektiiviä et sä mieti siinä tavallaan miten tä vaikuttaa vaikka mun lähipiiriin koska et sä tekis sitä jos sä

niiku oikeesti näkisit sen -- vaikka se kokee silleen että ”olen taakka” tai näin mut se on just se että ”minä voin huonosti, minä koen olevani taakka, minä” niin onhan se silti aina se itse⁷

4.1.2 Torjuvat kannanotot ja niiden perustelut

Seuraavaksi käsittelen toista havaintoluokkaa, torjuvia kannanottoja ja niiden perusteluita. H2 ja H4 olivat ainoat, jotka esittivät pelkästään torjuvia kannanottoja. H1 esitti kannattavien kannanottojen lisäksi myös torjuvan kannanoton. Torjunta esitettiin tuomalla suoraan esiin erimielisyys väitteen kanssa. H2 totesi heti alkuun: *“Mun mielest ((itsemurha)) ei oo kyl itsekäs”*. Myös H4 kommentoi alussa: *“Mulle on ollu aina selkeetä et itsemurha ei ole mun mielestä itsekäs teko.”* Perustelut jäsentyivät kolmeen tyyppiin. **Ensimmäinen perustelutapa** kumosi ajatuksen itsemurhan itsekkyyydestä ja vetosi siihen, miten itsemurhan tekeminen rakentuu osaksi mielenterveyden häiriötä, ratkaisuksi pahan olon poistamiseksi. H2 toteaa, miten *“itsekkyyys ei oo se luonteenpiirre joka ajais ihmistä tekee sitä ((itsemurhaa))”*. Hän antoi esimerkkinä tilanteen, jossa itsetuhoisen ihminen ei ole kokenut saavansa apua eikä hänellä ole enää keinoja käsitellä mielenterveyden ongelman aiheuttamaa pahaa oloa, jolloin itsemurha tarjoaa tavan päästä tästä pahasta olosta pois. Tällöin ihmisellä ole enää voimia huolehtia itsestään tai tehdä oman edun mukaisia päätöksiä. Hän myös lisäsi, miten itsetuhoisuuteen liittyvä toivottomuus ja uupumus voivat liittyä esimerkiksi taustalla olevaan masennukseen ja asettui itsetuhoisen henkilön positioon käsitellessään väittämää.

H2: mun ajatus ja näkemys ehkä vahvasti on et ihmiset jotka päätyy itsemurhaan tai sen yritykseen niin et he ovat niinkun jo aika väsyneitä tekemään itsensä puolesta asioita ja ajattelemaan niin kuin siinä mielessä itseänsä et silleen mä en näe et se on niin kuin itsekästä vaan jotenkin just se että on niin väsynyt enää huolehtimaan itsestään tai omasta elämästään

⁷ Huomauttaisin, miten haastattelupätkässä naurun kohteena ei ollut itsemurha tai sen tekeminen. Oman tulkintani mukaan naurua molemmille herätti tilanne, jossa H1 esitti pitkän ja perusteellisen pohdinnan jälkeen yllättäen päinvastaisen kannan ja lopulta päätyikin kumoamaan kaiken aiemmin sanomansa.

Haastateltava hyväksyi hänelle esitetyn tarjouksen itsemurhasta viimeisenä keinona, johon tilanteensa toivottomana kokeva, täysin uupunut ihminen ryhtyy.

H2: no näin mä sen niinkun ehkä nään et se ihminen kokee et hän ei saa enää apua tai häntä ei oo mahdollista auttaa tai et hän ei enää löydä keinoja käsitellä sitä omaa toivottomuutta tai pahaa oloa tai mikä se onkaan vaikka se mielenterveyden ongelma siinä taustalla – niinkun haluaa eroon siitä sietämättömän pahasta olostä --

Esitin haastateltavalle lisäkysymyksen siitä, kokeeko hän läheisten ja itsetuhoisen perspektiiveissä olevan eroja. H2 esitti myöntävän vastauksen perustellen, miten hänen kokemustensa mukaan läheisillä ja terveydenhuollon ammattilaisilla riittää vielä uskoa ja toivoa sellaisessa tilanteessa, kun itsetuhoisella on jäljellä toivottomuutta. Myös H4 toi esiin itsetuhoisuuden olevan osa mielenterveyden häiriötä ja kritisoi yhteiskunnan tapaa käsitellä itsetuhoisuutta.

H4: mua jotenkin ärsyttää se että kun puhutaan itsetuhoisuudesta tai itsemurhayrityksestä että ne mielletään sellaisena pelkuruutena ja sit tällaisena itsekkyytenä koska mun mielestä ne on vaan osa sitä tilannetta tai mielenterveyden häiriötä että sellaisen tosissaan ottaminen

Hän myös viittasi tilanteeseen, jossa hänen sukulaisensa päätyi itsemurhaan siitä syystä, ettei tämä ollut saanut apua mielenterveyden haasteisiin, vaikka sitä hyvin selkeästi oli pyytänyt ja yrittänyt hakea. H4 koki tämän itsemurhan olleen terveydenhuoltosysteemin syy ja kertoi kokevansa harmitusta siitä, miten tämänkaltaisissa tilanteissa voidaan syyttää ihmistä itseään.

Toisessa perustelutavassa painotettiin sitä, miten itsetuhoisen ihminen toimii epäitsekkäästi, koska hän kokee ajattelevansa muita kuin itseään sekä muiden parasta ja etua. Käytän tästä perustelutavasta nimitystä “itsemurha palveluksena muille”. Kuten

aiemmin on jo nostettu esiin, H2 kertoi ymmärtävänsä, miksi juuri läheisen positiosta tarkasteltuna itsemurhan voi kokea itsekkääksi teoksi. Hän kuitenkin käänsi asetelman toisin päin ja vetosi omiin kokemuksiinsa siitä, miten itsetuhoinen ihminen yrittää viimeiseen asti "tsemppaa" ja sinnitellä itsetuhoisuutta vastaan juuri läheistensä takia ja miten läheiset voivat olla ainoa syy olla tekemättä itsemurhaa, mikä hänestä kumoaa ajatuksen itsemurhasta itsekkäänä. Kysyttäessä täsmennystä ajatuksiinsa, H2 pohti itsemurhaa sen tekijän positiosta käsin. Hänen kokemustensa mukaan tämä on voinut kokea tekevänsä palveluksen läheisilleen; tappamalla itsensä hän olisi mielestään toiminut muiden hyväksi. Haastateltava kuitenkin teki selvän eron siihen, ettei itsemurha todellisuudessa ole palvelus läheisille.

H2: se ihminen joka voi huonosti niin saattaa itse ajatella et se on siinä mielessä niinku ns palvelus niille muille et niiden ei tarvii enää kantaa hänestä huolta tai niinku huolehtia tai et on tavallaan epäitsekäs -- sen tekevä voi kääntää sen niin kuin tai ajatella sen niin että se on helpotus kaikille et hän toimii siinä muiden hyväksi enemmän kuin itsensä

Vaikka H1 lopetti väittämän käsittelyn kannattavaan kannanottoon, sitä ennen hän esitti torjuvan kannanoton osoittaessaan erimielisyytensä itsekkyysväittämän kanssa. Aiemmin esitettyä näkemystään itsemurhasta itsekkäänä tekona haastateltava hän oli perustellut läheisen positiosta tarkastelemisesta johtuvaksi. Teon aiheuttamilta henkilökohtaisilta tunnereaktioilta "*ei voi vältyä*", koska sen vaikutukset ovat kantautuneet perheessä monia vuosikymmeniä eteenpäin. Kannanmuutoksen taustalla oli hänen omien sanojensa mukaisesti laajemman näkökulman ja tietoisien etäisyyden ottaminen aiheeseen, joka herätti henkilökohtaisia reaktioita sekä pyrkimys ymmärtää tilannetta itsetuhoisen itsensä positiosta. H1 perusteli torjuvaa kantaansa myös itsemurha palveluksena muille - ajatuksella: "*Mitä mä oon perehtynyt aiheeseen niin mä oon ymmärtänyt sen että -- usein tällaiset ihmiset saattaa kokee et se on niinku helpotus et he on taakka esimerkiksi muille ja sitten he tekee jotenki muille palveluksen et heitä ei oo enää olemassa -- .*" Hän vei ajatusta vielä eteenpäin pohtien, millainen olotila ihmisellä on täytynyt olla päätyäkseen

tappamaan itsensä ja nosti esiin, ettei itsetuhoinen ihminen ole nähnyt asiaa samalla tavoin kuin läheiset, sillä hän *“ei tee sitä niinku itsekkyydestä et se kokee et se on niinkun se ainut ratkaisu”*.

Kolmas perustelutapa painotti, ettei itselle parhaaksi kokeman ratkaisun tekeminen ole itsekästä, mistä syystä myöskään itsemurhan toteuttaminen ei ole itsekästä, jos se on ollut henkilön itsensä näkökulmasta hänelle paras ratkaisu. Perustelussa pohjattiin eettiseen näkökulmaan itsemurhasta ihmisen oikeutena. H4 kertoi ymmärtävänsä, miten läheiset voivat kokea itsemurhan itsekkääksi, mutta kuten H2, hänkään ei yhtynyt tähän ajatusmalliin. H4:n mielestä jokaisen pitäisi päinvastoin ajatella loppujen lopuksi itseään ja tehdä oman edun mukaisia päätöksiä.

H4: mun mielestä se vaatii ihan käsittämätöntä rohkeutta et kukaan päätyy mihinkään tällaiseen ((itsemurhaan)) -- no siis joo tottakai sä ajattelet ihmisiä ympärillä ja läheisiä ja näin mutta ehkä sä ajattelet myös niitä kun sä teet sen tai jos niitä ei ole tai mitä ikinä mä ehkä ylipäättään näen että ihmisen pitää loppujen lopuksi elämässä ajatella itseänsä kukaan muu ei pidä sun omaa puoltasi niin hyvin ihan missä tahansa asiassa että kyl mun mielestä ihmisellä on ((oikeus)) no mä uskon eutanasiaan ja kaikkeen tällaiseen muutenkin

Itsemurha oli H4:lle inhimillinen ja rohkea teko, johon ihmisellä on oikeus. Itsemurhan toteuttaja on ollut hänen mielestään *“ihan mielettömän rohkea ikävällä tavalla mutta mä en tiedä mikä voisi olla rohkeampaa kuulostaa tosi radikaalilta”*. Hän myös rinnasti keskustelun itsemurhasta ja oman elämän lopettamisesta eutanasiakeskusteluun.

H4: hmm no mä en usko että kukaan ensisijaisesti haaveilee tai haluaa lähtökohtaisesti jos olis muita vaihtoehtoja että mun mielestä se on kauhean inhimillinen asia tehdä itsensä olemassa olemattomaksi tai et miten sen voi sanoa -- no siis mun mielestä siis jokaisella on oikeus siihen –

Vaikka ihmisillä on H4:n mielestään oikeus itsemurhaan, hän nosti tarkasteluun asian kääntöpuolen - pelon. Ajatus itsemurhasta ihmisen oikeutena tuntui hänelle pelottavalta. Haastateltava kyseenalaisti, pysyisikö hänen kantansa yhtä vahvana, jos hänen lähipiirissään alkaisi yleistyä myönteisempi asenneilmapiiri itsemurhia kohtaan, useammat näkisivät sen oikeutenaan ja uusi itsemurha tapahtuisi. Mielenkiintoisesti hän alkoi itsenäisesti pohtimaan, mistä hän koki vahvaksi luonnehtiman kantansa alun perin tulleen. Hän totesi haluavansa vastustaa kokemaansa yhteiskunnan asenne- ja keskustelukulttuuria sekä niiden ylläpitämää representaatiota itsemurhasta itsekkäänä tekona. Tämä motivoi haastateltavaa tuomaan esiin itsemurha ihmisen oikeutena -näkökulmaa.

H4: must tuntuu että se miks mä ajattelen tästä niin vahvasti johtuu nimenomaan siitä että mä olen kokenut aina että ympärillä oleva yhteiskunta ajattelee tästä asiasta päinvastoin tai mun mielestä itsemurhista ei puhuta mun mielestä tarpeeksi mutta se miten se meille näytetään mediassa tai elokuvissa tai missä ikinä siitä keskustellaan niin puhutaan tosi useasti siitä itsekkyydestä et sen sijaan että ajateltaisiin eri tavalla niin se on niin kuin ehkä radikalisoinut sitä omaa ajattelua siihen päinvastaiseen suuntaan plus sitten se että jos siitä ei puhuta ollenkaan itsemurhasta siis niin itsellä on ainakin ollut tarve tuoda esille tätä näkökulmaa liittyen itsemurhaan se ihmisen oikeus sinäänsä päättää joo mut et kyllä se hyvin pitkälle johtuu tästä keskustelukulttuurista ja sen sisällöstä miksi ehkä haluaakin olla ehkä eri mieltä

On huomionarvoista, että vaikka H4 painotti ihmisen oikeutta toteuttaa itsemurha, hän tarkensi kuitenkin toivovansa, ettei itsemurhia tapahtuisi ja niitä voitaisiin ehkäistä.

4.1.3 Kriittinen kannanotto

Viimeiseksi erittelen kolmannen havaintoluokan, kriittisen kannanoton. H4 käänsi koko arvottamisaselman toisin päin kritisoiden niitä henkilöitä, jotka arvostelevat itsemurhan tehneitä henkilöitä itsekkäiksi. Hänelle itsekkyyttä olikin se, miten nämä kritiikkiä esittävät itsemurhan tehneet läheiset ajattelevat vain itseään ja kritisoivat tekoon päätyntä ihmistä.

H4: mun mielestä se on itsekästä niiltä jäljelle jääviltä ihmisiltä ajatella vain itseään ja miten itsekästä oli lähteä tällä tavoin että tottakai se ei oo se mitä ensisijaisesti toivoisin että olisi käynyt mutta se on siinä vaiheessa mun mielestä myöhäistä eikä kovinkaan mielekäästä

Samalla hän eteni metatasolle ottaen implisiittisesti kantaa siihen, miten väittämä ja sen taustalla oleva arvomaailma olivat itsessään itsekkäitä. Huomioitavaa on, että kriittisen kannanoton yhteydessä H4 ei ottanut kantaa kirjaimellisesti väittämään vaan sen taustalla olevaan arvomaailmaan.

5 TULKITSEVA ANALYYSI

Kuten metodikappaleessa on esitetty, tulkitseva analyysi vie analyysin monipuolisemmalle ja syvällisemmälle tasolle, jossa edetään aineiston kirjaimellisesta lukemisesta abstrahointiin. Tutkimuksen tulkintakäsitteinä ovat asenne sekä subjektipositio. Tässä kappaleessa käsitellään toista tutkimuskysymystä. Tutkin sitä, minkälaiseksi itsemurha rakentuu asenteen kohteena läheisten ottaessa kantaa itsemurhan itsekkyyshyötyihin. Tulkitsin aineistosta löytyvän yhteensä kuusi asennetta, joita esittelen seuraavaksi tässä kappaleessa. Subjektipositioiden yhteydessä pohdin sitä, mitä funktioita positioiden ottamisella tai niiden vaihtamisella on.

Väittämä itsessään oli yksi arvottamisen kirjaimellinen kohde. Siihen asennoiduttiin niin kannattavasti, epäsuoran kannattavasti, torjuvasti kuin kritisoivasti. Väittämän arvottaminen jakoi haastateltavat ja heidän kommenttinsa vastakkaisten argumentatiivisten asemien edustajiin. Väittämän voitiin katsoa kutsuvan haastateltavia arvottamaan myös itsemurhia. Tämän lisäksi haastateltavat arvottivat myös muita kohteita, jotka eivät suoraan olleet luettavissa väittämästä. Tästä näkyy, miten arvottaminen oli paljon monimuotoisempaa kuin mitä haastateltaville esitetyssä väittämässä esitettiin. (Katso Vesala & Rantanen, 2007, s. 126.)

5.1 Itsemurha ja monimuotoiseksi rakentuva itsekkyyshyöty

Puolet haastateltavista esitti väittämää kannattavia kannanottoja. Kannattavia kannanottoja kokoavasti tulkiten hahmotin niistä löytyvän kaksi erilaista asennetta. Itsemurha rakentui näissä kommentteissa kritisoitavaksi, kielteiseksi ja itsekkääksi teoksi, jolla voi olla läheisille negatiivisia ja sukupolvet ylittäviä vaikutuksia. Itsemurhaan päätyminen ei näyttäytynyt hyvänä ratkaisuna kenellekään, vaikka se olisi voinut tuntua paremmalta ratkaisulta tekijänsä perspektiivistä. Itsemurha herätti väittämää kannattaneissa läheisissä muun muassa erilaisia kielteisiä tunteita, kuten vihaa ja katkeruutta sekä pohdintoja siitä, miten läheinen ei ollut jaksanut sinnitellä, hakeutua apuun tai ottaa huomioon tekonsa seurauksia läheisten näkökulmasta. Toinen haastateltava lisäsi, miten itsemurhan hyväksyminen tuntuu hänestä vaikealta. Tiivistetysti sanoen itsemurhaa arvotettiin

itsekkäänä tekona, ja tämä itsekkyyys oli jotakin negatiivista, epätoivottavaa sekä läheisiä vahingoittavaa, jopa hyväksymätöntä.

Mielenkiintoista on, että myyttiä kannattaneiden haastateltavien tekemän arvottamisen yhteydessä itsekkyyys rakentui laadullisesti erilaiseksi. Tämä tarkoittaa sitä, että arvottamisen yhteydestä voitiin hahmottaa kaksi laadullisesti erilaista asenteen kohdetta, joissa arvotettiin keskenään erityyppistä toimintaa. (Katso Vesala & Rantanen, 2007, s. 127.) Osassa kommentteista **läheisten edun huomiotta jättäminen on tehnyt itsemurhasta itsekkään teon (asenne 1)**. Itsemurhan itsekkyyden taustalla oli suremaan jääneiden läheisten olemassaolo, itsemurhan toteuttajan kyvyttömyys huomioda tekonsa seuraukset sekä läheisten edun huomiotta jättäminen. Tällöin oman edun tavoittelu poissulki toisten huomioimisen ja aiheutti toisille tuskaa tuovan teon. Arvottamisen kautta haastateltavat rakensivat versiota maailmasta, jossa ihmisillä on velvollisuus ottaa huomioon tekonsa seuraukset läheistensä näkökulmasta. Arvottaminen kietoutui siis eettisiin kysymyksiin yksilön oikeuksista ja velvollisuuksista.

Osan kommenttien mukaan taas **itsemurhassa itsekästä on ollut oman edun tavoittelu (asenne 2)**. Itsemurha rakentui itsekkääksi siinä, miten se lopulta on tehty pelkästään itselle ja itseä varten eikä teosta pystynyt poistamaan itse-elementtiä. Teon taustalla nähtiin olevan itsekkäitä motiiveja oman pahan olon poistamiseksi keinolla millä hyvänsä. Vaikka itsemurhan tekijä olisi nähnyt itsensä taakkana muille, hän kuitenkin lopulta oli tarkastellut kokonaistilannetta vain itsensä kautta. Tekijä rakentui siis ihmiseksi, joka ajatteli tilannetta ainoastaan omasta perspektiivistään ja omaa haluaan kuolla. Itsemurhan rakentuessa itsekkääksi teoksi juuri oman edun tavoittelun kautta vedottiin implisiittisesti sellaiseen arvomaailmaan, jossa yhteiskunnassa oman edun tavoittelu tai pelkästään itseä hyödyttävien ratkaisujen tekeminen arvottui negatiiviseksi ja kritisoitavaksi.

Tulkitsen, että kannattavien asenteiden yhteydessä arvottamisen kohteena oli implisiittisesti myös itsemurhaan päätynyt läheinen, koska kritisoidessaan itsemurhaan päätymistä ja teon itsekästä luonnetta he myös implisiittisesti kritisoivat siihen päätynyttä henkilöä.

5.2 Itsemurha seurauksena mielenterveyden häiriöstä

Torjuvia kannanottoja kokoavasti tulkiten hahmotin kolme erilaista asennetta.

Ensimmäisenä käsitellään **asennetta kolme**, jonka mukaan **itsemurhat ja itsetuhoisuus pitäisi ymmärtää seurauksena mielenterveyden häiriöstä**. Mielenkiintoista on, ettei itsemurhaa arvotettu itsekäs-epäitsekäs -ulottuvuutta käyttäen vaan se rakentui haastateltavien puheessa seuraukseksi mielenterveyden häiriön aiheuttamasta toivottomuudesta, uupumisesta ja keinojen loppumisesta, viimeiseksi pakokeinoksi ja ainoaksi jäljellä olevaksi ratkaisuksi. Itsemurhan tekijä rakentui henkilöksi, jolla ei ollut enää voimia huolehtia itsestään, uskoa tilanteen paranemiseen tai voimia tehdä oman edun mukaisia päätöksiä. Rivien välistä tulkitsen, että itsemurhan voi nähdä rakentuneen jopa ymmärrettäväksi tapahtumaksi, johon olosuhteet ovat pakottaneet.

Haastateltavat rakensivat myös ymmärrystään yhteiskunnasta, jossa itsemurha rakentui itsekkääksi ja pelkurimaiseksi teoksi, jota ei oteta tosissaan ja jossa yksilöä syytetään itsemurhaan päättämisestä. Tulkitsen, että arvottamisen kautta haastateltavat asettuivat vastustamaan sekä tätä asenneilmapiiriä että itsemurhien itsekkyyksyyttä ja pyrkivät uudelleenmäärittämään itsemurhailmiön ymmärryksen rakentumista mielenterveyden kehityksen kautta. Arvottaminen liittyi jatkotulkintani mukaan myös eettiseen ja yhteiskunnalliseen keskusteluun itsemurhien ymmärryksen puutteesta sekä siitä, missä määrin yksilö nähdään vastuullisena omasta sairaudestaan tai sairastumisestaan. Tulkintani mukaan haastateltavat osoittivat, miten itsetuhoisia ihmisiä pitäisi ennemminkin ymmärtää empaattisesti ja auttaa kuin kritisoida ja arvostella. Kritiikin kohteeksi joutui myös terveydenhoitojärjestelmä, koska se ei haastateltavien mukaan ollut pystynyt tarjoamaan itsetuhoisille ihmisille tarpeeksi tukea ja apua.

5.3 Itsemurha ”palveluksena” läheisille

Torjuvien kannanottojen yhteydestä voidaan eritellä myös torjuva **asenne 4**, jossa **itsemurhaa arvotettiin epäitsekäänä tekona, sillä se oli ollut tekijänsä silmissä palvelus läheisille**. Itsetuhoinen henkilö rakentui ihmiseksi, joka oli kokenut olevansa muille pelkkä

taakka, vaiva ja huolenaihe mutta on pyrkinyt sinnittelemään läheistensä takia. Itsemurha oli tekijänsä positiosta tarkasteltuna palvelus muille ja tästä syystä epäitsekäs teko. Tämä epäitsekkyys rakentui uhrautumiseksi toisten hyväksi ja toisten edun mukaisesti toimimiseksi. Ilmaisemalla palvelus läheisille -asennetta haastateltavat havainnollistivat sitä, miten eri tavoilla läheinen ja itsetuhoinen henkilö ovat voineet rakentaa ymmärrystään itsemurhasta. Samalla itsemurhan tekijän ”hyvän tarkoitus” nostettiin esiin sellaisen teon yhteydessä, johon usein liitetään negatiivisia piirteitä.

Huomionarvoista on, että vaikka epäitsekästä käyttäytymistä voisi olettaa arvotettavan aina kontekstista riippumatta positiiviseksi asiaksi, asenteen 4 yhteydessä näin ei ollut. Päinvastoin - itsemurha rakentui epätoivottavaksi teoksi, vaikka se olisikin tehty ”läheisiä ajatellen”, epäitsekkäistä motiiveista. Haastateltavat siis irtisanoutuivat siitä ajatuksesta, että itsemurha olisi ollut heille itselleen palvelus tai positiivinen lopputulos. Tästä syystä onkin kiehtovaa vertailla asenteita 1 ja 4. Asenteen 1 yhteydessä itsemurha rakentui itsekkääksi teoksi läheisten edun huomiotta jättämisen takia, asenteen 4 yhteydessä päinvastoin itsemurha rakentui epäitsekkääksi teoksi, sillä se oli tehty läheisiä ajatellen. Tämä osoittaa sen, miten läheisten edun huomioiminen sekä sen huomiotta jättäminen voivat rakentuvat negatiivisiksi asioiksi itsemurhan arvottamisen yhteydessä huolimatta siitä, koettiinko taustalla olleen itsekkäitä tai epäitsekkäitä motiiveja.

5.4 Itsemurha ihmisen oikeutena

Yhden haastateltavan puheessa itsemurha rakentui inhimilliseksi, ”ikävällä tavalla” rohkeaksi teoksi, josta haastateltava ei uskonut kenenkään lähtökohtaisesti haaveilevan, mutta johon yksilöllä olevaa oikeutta hän ei olisi evännyt. Hänelle **itsemurha ja itselle parhaiden ratkaisujen tekeminen on ihmisen oikeus (torjuva asenne 5)**. Oman edun priorisointia arvotettiin positiivisena tekona, jonka pitäisi olla normi, itsestäänselvyys ja johon kaikilla pitäisi olla oikeus. Samalla hän toi implisiittisesti esiin, ettei muilla ihmisillä pitäisi olla sananvaltaa siihen, minkälaisia päätöksiä ihminen tekee elämässään. Myös tässä yhteydessä arvottaminen kietoutui suurempaan eettiseen keskusteluun siitä, minkälaisia oikeuksia ja velvollisuuksia yksilöllä pitäisi olla omaan elämäänsä liittyen. Tiivistetysti

sanottuna arvottamisen kohteena oli ihmisen oikeus saada tehdä itseä koskevia, oman edun mukaisia päätöksiä. Haastateltava tuli samalla implisiittisesti kritisoineeksi yhteiskuntaa, jossa hän ei kokenut olevan samanlaista asenneilmapiiriä. Hän siis tarjosi arvottamisen yhteydessä vaihtoehtoisen tulkintakehyksen itsemurhiin, jossa kumottiin ajatus oman edun tavoittelusta itsekkäänä ja oman edun tavoittelu nostettiin oikeudeksi. Tätä voisi kutsua ”oikeutetuksi itsekkyudeksi”.

Asennetta 5 on hedelmällistä verrata asenteisiin 1 ja 2. Asenteen 5 yhteydessä oman edun tavoittelu nähtiin positiivisena ja kannustettavana asiana, kun taas asenteen 1 ja 2 yhteydessä se rakentui negatiiviseksi ja kritisoitavaksi asiaksi. Mielenkiintoista on kuitenkin se, että vaikka oman edun tavoittelu näyttäytyi asenteen 5 yhteydessä ihmisen oikeutena ja myönteisenä asiana, itsemurha rakentui kuitenkin ei-toivottavaksi tulokseksi, johon kenenkään ei toivottu päätyvän. Tässä yhteydessä arvottamisesta voidaan havaita ristiriitaisuutta. Vaikka itselle parhaimpien ratkaisujen tekeminen arvottui puheen tasolla myönteiseksi ja kannustettavaksi asiaksi, käytännön tasolla tämän oikeuden toteuttaminen itsemurhan muodossa ei ollut myönteinen vaan epätoivottava, kielteinen asia. Tämä ristiriitaisuus näyttäytyi haastateltavalle pelkona ja epävarmuutena siitä, olisiko hän yhtä jyrkästi samaa mieltä, jos itsemurha ihmisen oikeutena -ajattelutapa yleistyisi ja hänen lähipiirissään joku tekisi itsemurhan tähän ajattelutapaan vedoten.

5.5 Itsekkäät itsemurhan arvostelijat

Väittämään esitetyistä kommentteista voidaan tulkita löytyvän vielä yksi asenne, kriittinen **asenne 6**, jonka mukaan **itsemurhaan päätyneen henkilön arvostelijat ovat itse itsekkäitä**. Itsekkyys rakentui arvostelijoiden taipumukseksi miettiä tilannettaan vain omasta perspektiivistään ja arvostella itsemurhan tehneen kuolintapaa tilanteessa, jolloin arvostelu on jo myöhäistä eikä enää mielekäästä. Implisiittisesti tulkiten itsekkyys on myös arvostelijoiden kyvyttömyyttä kokea empatiaa itsemurhan tehneitä kohtaan. Toisin kuin aiempien asenteiden kohdalla, asenteen 6 yhteydessä tapahtuva arvottaminen oli erilaista siinä suhteessa, että siinä haastatteluväittämän lähtöasetelma kumottiin eikä siinä arvotettu itsemurhaa. Arvottamisen kohteena olivat sen sijaan ihmiset, jotka olivat päätyneet

arvostelemaan itsemurhan tehneitä henkilöitä. Tulkintani mukaan arvottaminen eteni myös metatasolle ja haastateltava arvotti sekä haastatteluväittämää että itsekkyyksmyytin taustalla vallitsevaa ajatusmaailmaa itsessään itsekkäiksi. Tällöin negatiivisen arvottamisen kohteeksi nousi myös väittämään sisäänkirjoitettu oletus siitä, että itsemurhaa voidaan arvottaa itsekkyyksulottuvuutta käyttämällä. Tulkitsen, että myös tässä yhteydessä arvottaminen kohdistui yhteiskunnalliseen puhetapaan, jossa itsemurhat ja itsekkyyys linkittyvät yhteen.

5.6 Subjektipositiot

Kuten aiemmin esitin subjektipositio-termin esittelyn yhdessä, ensisijainen kehys haastatteluihin oli muodossa ”haastateltava kommentoi väitettä” (Vesala & Rantanen, 2007, s. 42). Haastattelukutsussa oli haettu itsemurhan tehneen tai sitä yrittäneiden läheisiä, joten haastateltaville oli valmiiksi pohjustettu tämä positio heidän tullessaan haastatteluun. Kaikki haastateltavat hyväksyivät heille valmiiksi annetun läheisen position, mikä oli loogista. Tämän lisäksi haastateltavat asettuivat käsittelemään väittämää itsetuhoisen ihmisen subjektipositioista sekä he vaihtelivat näitä positioita väittämän käsittelyn edetessä. Ainoastaan yksi haastateltava kyseenalaisti väittämän tarkastelua mistään positioista ja otti kriittisen position näkökulman väittämän tarkasteluun. Hän ei kuitenkaan irtisanoutunut läheisen positioista.

On huomionarvoista muistaa, että väittämä esitettiin *minun mielestäni itsemurha on itsekäs teko* -muodossa, mikä edelleen vahvisti lähestymistä haastateltavan omasta positioista. Käsittelen subjektipositioita ensin kannattavien asenteiden osalta, minkä jälkeen esittelen torjuvien asenteiden subjekteja. Lopuksi havainnollistan, miten yksi haastateltava toteutti muutoksen kannattavasta torjuvaan asenteeseen subjektipositiota vaihtamalla. Lopuksi esittelen kriittisen ulkopuolisen positiota.

5.6.1 Kannattavien asenteiden subjektit

Aineistossa kuvautui hyvin, miten väittämää kannattavien asenteiden arvottamista tehtiin eri subjektipositioista käsin. Asenteen 1 arvottaminen tapahtui vahvasti läheisen positioista

käsin: haastateltavat eivät pelkästään automaattisesti hyväksyneet läheisen positiota vaan he eksplisiittisesti kertoivat puhuvansa läheisinä. Mielenkiintoisesti yksi haastateltava kertoi tutkijalle, miten hänen ensimmäinen reaktionsa väittämään selittyi aiheen henkilökohtaisuudella ja miten hän uskoi, ettei negatiivisten tunteiden kokemiselta voi välttyä, jos perheessä on tapahtunut itsemurha. Tulkitsen, että näin tehdessään haastateltava rakensi puheessaan sellaista todellisuutta, jossa tunnepitoinen ja itsemurhaa negatiivisesti arvottava reaktio on normaali, lähes välttämätön itsemurhan tehneen läheiselle.

Haastateltavat pystyivät läheisen positioon asettumalla kertomaan omia kokemuksiaan siitä, miten itsemurha oli vaikuttanut heihin juuri läheisenä, minkälaisia negatiivisia seurauksia teolla oli ollut sekä minkälaisia ajatuksia ja tunteita itsemurha oli herättänyt heissä. Tästä positioista käsin tehty arvottaminen mahdollisti haastateltaville heidän omien kokemustensa käyttämisen argumentoinnin pohjana. Tulkitsen, että vetoamalla omakohtaiseen kokemukseen haastateltavat pystyivät ”vapaammin” arvottamaan itsemurhia negatiivisesti, sillä he pystyivät oikeuttamaan argumentointiaan kokemusasiantuntijuudellaan ja sanomaan sellaisia asioita, jotka eivät välttämättä olisi olleet niin sosiaalisesti suotavia ulkopuolisen henkilön sanomana. Omaan kokemukseen vetoaminen on subjektipositioden tulkitsemisen näkökulmasta kiinnostavaa metaviestintää myös siinä mielessä, että se yhdistää kommentin esittäjän ilmaistun asenteen subjektiksi (Vesala ja Rantanen, 2007, s. 53).

Mielenkiintoisesti myös molemmat torjuvia kannanottoja esittäneet haastateltavat ilmaisivat ymmärtävänsä sen, miten itsemurhan voi nähdä rakentuvan itsekkääksi teoksi juuri läheisen positioista tarkastellen. Tämä viittaa siihen, että he tunnistivat kulttuurisen puhutavan, jossa itsemurha rakentuu itsekkääksi ja kielteiseksi teoksi juuri läheisen positioista käsin arvottamalla. He tekivät kuitenkin selväksi, etteivät itse ajattele näin eivätkä siten asettautuneet asenteen 1 subjekteiksi.

Kannattavien asenteiden ilmaisua tehtiin myös asettumalla itsemurhan tekijän positioon. Kuten aiemmin on sanottu, molemmat kannattavien asenteiden esittäjät ilmaisivat vaikeuttaan ymmärtää itsemurhaan päätymistä, ja toinen heistä ilmaisi vaikeuttaan

samaistua itsemurhan tekijän kokemaan toivottomuuteen. Asenteen 2 yhteydessä arvottamista tehtiin itsetuhoisen henkilön positiosta, ja siinä haastateltava pyrki asettumaan itsemurhan tehneen läheisensä positioon ja ymmärtämään teon taustalla olevia motiiveja. Tulkitessaan nämä motiivit itsekkäiksi hän myös arvotti itsemurhaa itsekkäänä tekona.

Vaikka molemmat kannattavien asenteiden esittäjät arvottivat itsemurhia itsekkäänä ja kielteisenä tekona, vaihtaminen itsemurhan tehneen subjektipositioon mahdollisti haastateltaville myös itsemurhien ”inhimillisen puolen” pohtimisen: miten itsemurhan tekijä oli ollut sellaisessa tilassa, ettei hänen ollut edes mahdollista ymmärtää tekonsa seurauksia tai minkälainen olotila hänellä oli täytynyt olla päätyäkseen niin lopulliseen tekoon. Tulkitsen, että siten he tuovat esiin sen, ettei itsemurhan tekijä ole tahallaan toiminut oman etunsa mukaisesti tai ollut välittämättä tekojensa seurauksista. Näin he pystyvät myös suojelemaan itsemurhan tehneen läheisensä kasvoja, Goffmannin (1967) termistöä lainaten.

5.6.2 Torjuvien asenteiden subjektit

Torjuvien asenteiden arvottamista tehtiin myös useista eri subjektipositiosta käsin. Asennetta 3 arvotettiin itsetuhoisen ihmisen positiosta käsin: haastateltavat pyrkivät asettumaan tämän asemaan vedotessaan siihen, miten lopulta mielenterveyden häiriön aiheuttama toivottomuus, väsymys ja paha olo olivat voineet ajaa ihmisen itsemurhaan. Tästä positiosta käsin haastateltavat pyrkivät purkamaan itsekkyyksmyyttiä ja nostamaan itsemurhiin liittyvään keskusteluun enemmän painoarvoa itsetuhoisen kokemalle pahalle ololle.

Torjuvan asenteen 4 arvottamista tehtiin niin itsetuhoisen ihmisen kuin läheisen subjektipositioista. Läheisen positiosta käsin tarkastelu mahdollisti yhdelle haastateltavalle omaan kokemusasiantuntijuuteensa vetoamisen validoidessaan argumenttiaan. Taustalla olivat omat kokemukset siitä, miten hän oli itse todistanut läheltä, minkälaista itsemurhaa yrittäneen tai itsetuhoisen ihmisen elämä on ja minkälaisia ajatuksia tämän käyttäytymisen taustalla on voinut olla. Itsetuhoisen ihmisen positiosta käsin haastateltavat taas pyrkivät

osoittamaan sen, miten itsemurhan tekijän mielessä itsemurha on voinut näyttäytyä epäitsekkäänä tekona. Haastateltavat toivat tässä yhteydessä esiin, miten itsemurhan tekijän sekä läheisten näkemykset ovat voineet poiketa radikaalisti toisistaan: itsetuhoisen tai itsemurhan tehneen positiosta katsottuna itsemurha on voinut näyttäytyä palveluksena läheisille, vaikka joillekin läheisille se on saattanut näyttäytyä itsekkäänä tekona. Myös torjuvaa asennetta 5 arvotettiin itsetuhoisen henkilön subjektipositiosta käsin haastateltavan asettuessa itsetuhoisen henkilön asemaan ja pohtien, minkälaisia oikeuksia hänellä ja yleisesti ihmisillä pitäisi olla omaan elämäänsä liittyen.

5.6.3 Kannanottavasta torjuvaan asenteeseen positiota vaihtamalla

Kaikki haastateltavat esittivät useamman kuin yhden asenteen, mutta H1 oli ainoa, joka ilmaisi sekä kannattavia että torjuvia asenteita. Tämä asenteen muuttaminen mahdollistui positiota vaihtamalla. Kuten aiemmin esittelin, itsemurha rakentui hänen puheessaan läheisen positiosta käsin vihaa herättäväksi ja itsekkääksi teoksi, jonka itsekkyyys kumpusi tekijän oman edun tavoittelusta. Haastateltava itse sanoitti sitä, miten asian tarkasteleminen läheisen positiosta sai aikaan henkilökohtaisen reaktion ja mahdollisti vihan tunteiden ilmaisemisen sekä teon negatiivisen arvottamisen. Tämän jälkeen hän kuitenkin omien sanojensa mukaan otti ”*vähän etäisyyttä aiheesta*” ja pohti väittämää ”*laajemmasta näkökulmasta*”, mikä mahdollisti asettautumisen itsemurhan tekijän positioon ja torjuvan asenteen esittämiseen sekä oman henkilökohtaisen kokemuksen painoarvon vähenemiseen väittämää tarkastellessa. Tulkintani mukaan samalla mahdollistui puhetapa, jossa nousi vahvemmin esiin empatian ilmaiseminen sekä ymmärrys itsemurhan tehnyttä läheistä kohtaan.

Mielenkiintoisesti torjuvan asenteen esittämisen jälkeen haastateltava kuitenkin teki täyskäännöksen asennoitumisessaan ja lopetti väittämän käsittelyn kannattavan asenteen 2 esittämiseen todeten itsemurhan olevan läheisen positiosta tarkasteltuna ”*lopulta kuitenkin - aina*” itsekäs teko. Huomionarvoista on, että hän esitti väittämän käsittelyn aikana sekä myönteisen että torjuvan asenteen (asenne 2 ja 4) samasta, itsetuhoisen ihmisen positiosta

käsin. Tämä on osoitus siitä, miten monimuotoista asennoituminen itsemurhiin voi olla ja miten samasta positiosta voi esittää useita, vastakkaisiakin asenteita.

5.6.4 Kriittisen ulkopuolisen positio

Viimeiseksi aineistoista voidaan tulkita kriittisen ulkopuolisen positio, joka liittyi kriittisen asenteen esittämiseen. Tästä positiosta käsin haastateltava ei arvottanut itsemurhaa tai sen tekijää; hän irtisanoutui tästä arvottamisesta ja käänsi arvottamisasetelman toisin päin, kritisoiden itsemurhia arvottavia ihmisiä sekä implisiittisesti haastatteluväittämän taustalla olevaa arvomaailmaa. Näin tekemällä hän asemoitui väittämän arvottamisen ulkopuolelle, kriittisen näkökulman edustajaksi. Samalla hän tarjosi itsemurhailmiön tarkasteluun uudenlaisen kehyksen sekä subjektiposition, jossa itsemurhien arvottamisesta voi kieltäytyä.

Kriittisen ulkopuolisen positio on siinä mielessä mielenkiintoinen tutkimukseni kannalta, että se on aineistoni kannalta yllättävä positio, johon asettumista en osannut ennalta arvata. Käsittely läheisen positiosta oli pohjustettuna jo haastattelukutsussa, eikä myöskään asettautuminen itsetuhoisen läheisen positioon ollut yllättävä. Haastateltava pystyi kriittisestä positiosta käsin käyttämään retorista toimijuuttaan ”kieltäytyen” tekemään arvottamista siitä kehyksestä, joka hänelle oli haastattelun puitteissa annettu tai joka olisi ollut ennalta arvattavissa.

6 DISKUSSIO

Tässä luvussa esitän tiivistetysti tutkimuksen tuloksia ja asetan ne dialogiin aiemman tutkimuksen kanssa sekä pohdin tulosten merkitystä. Tämän jälkeen tuon esiin tutkimuksen eettisiä näkökulmia sekä tutkimuksen rajoituksia. Lopuksi esitän ehdotuksia jatkotutkimukselle.

6.1 Tiivistelmä tutkimustuloksista

Itsemurha on näyttäytynyt monien aiempien tutkimusten valossa itsekkäänä, tuomittavana, kielteisenä, syntisenä, stigmatisoituna ja stigmatisoivana tabuna, jolla voi olla traumatisoivia ja negatiivisia vaikutuksia suremaan jääville läheisille. Tutkimukseni lähtökohtana oli itsemurhien itsekkyyssyytti sekä kiinnostus perehtyä aiheeseen läheisten näkökulmasta. Maisteritutkielmani tavoitteena oli tutkia, miten ne henkilöt, jotka olivat menettäneet läheisen itsemurhalle tai joiden läheinen oli yrittänyt itsemurhaa, kommentoivat tätä itsekkyyssyyttiä, sekä minkälaisia asenteita näissä kommenteissa rakentui. Kappale 4 keskittyi ensimmäisen tutkimuskysymyksen käsittelyyn, kappale 5 toiseen kysymykseen. Haastateltavani olivat erityinen ryhmä sen suhteen, että he kaikki jakoivat samanlaisen traumaattisen elämäkokemuksen. Tutkimukselleni tuo lisäarvoa se, että olen pyrkinyt antamaan äänen heille, joita tämä tapahtuma on koskettanut sekä lisäämään ymmärrystä itsemurhailmiön rakentumisesta heidän puheessaan. Tutkimustulokseni voivat myös antaa lisää näkökulmia itsemurhan tehneen läheisille tarkoitettujen interventiodien kehittämiseen sekä itsemurhaan liittyvän suruprosessin ymmärtämisen rinnalle. Samalla ne voivat auttaa ymmärtämään paremmin sitä arvokeskustelua, joka liittyy itsemurhiin ja osaltaan ylläpitää itsemurhaan liittyvää, stigmatisoivaa itsekkyyssyyttiä.

Yhteenvetona todettakoon, että läheisten kommentointi sekä kommentoinnin pohjalta tulkitut asenteet rakensivat itsemurhasta paljon monimuotoisempaa ja monimutkaisempaa kuvaa kuin mitä tutkimuskirjallisuuden pohjalta olisi voinut olettaa. Kaikki läheiset eivät kannattaneet itsekkyysväittämää, vaan kommentointi oli monipuolista. Haastateltavat esittivät itsemurhan itsekkyysväittämää kannattavia ja torjuvia kommentteja sekä

epäsuoran kannattavan ja kritisoivan kommentin. Näiden kommenttien pohjalta eriteltiin yhteensä 6 erilaista asennetta. Asenteiden esittäminen mahdollistui haastateltaville erilaisiin subjektipositioihin asettumalla sekä positiota vaihtamalla. Puolet haastateltavista kannattivat itsemurhien itsekkyyksmyyttiä toisen puolen kumotessa sen. Itsekkyyys rakentui myyttiä kannattaneissa kommenteissa laadullisesti erilaiseksi sen mukaan, mistä positiosta käsin haastateltava käsitteli aihetta: läheisten positiosta tarkasteltuna itsemurhien itsekkyyys rakentui kyvyttömyydeksi ottaa muut (läheiset) huomioon sekä itsetuhoisen ihmisen positiosta tämä rakentui oman edun tavoitteluksi. Myytin torjuneiden asenteiden yhteydessä itsemurha rakentui seuraukseksi mielenterveyden häiriöstä, ”palvelukseksi” läheiselle sekä yksilön oikeudeksi. Kriittisen näkökulman yhteydessä itsemurhan arvottamiskeskustelu ja arvottaminen itsessään rakentuivat negatiivisiksi ja kritisoitaviksi asioiksi.

Haastateltavat toivat esiin, miten usein läheisten ymmärrys itsemurhasta tekona voi rakentua vastakkaiseksi tai ainakin erilaiseksi verrattuna itsetuhoisen ihmisen omiin tulkintoihin. Merkittävää oli, etteivät haastateltavat pelkästään arvottaneet itsemurhia, vaan arvottaminen laajeni eettisiin kysymyksiin ihmisten oikeuksista ja velvollisuuksista, sekä yhteiskuntakritiikkiin liittyen puutteellisiin ja virheellisiin representaatioihin ja ymmärrykseen itsemurhista ja yleisesti mielenterveydestä. Lisäksi arvottaminen eteni metatasolle itse haastatteluväittämän sekä sen taustalla olevan arvomaailman päättyessä kritiikin kohteeksi. Tämä osoittaa hyvin sen, mitä kaikkea haastateltavat tekivät puheellaan ottaessaan kantaa itsemurhaväittämään.

Nostin kappaleissa 4.1.1 ja 5.6.1 esiin kiinnostavan havainnon siitä, miten myös myytin torjuvat haastateltavat toivat esiin olevansa tietoisia yhteiskunnassamme vallitsevasta itsemurhien itsekkyyksmyytistä. Vaikka he irtisanoutuivat samanmielisyydestä sen kanssa, he totesivat ymmärtävänsä, miten itsekkyyys rakentuu juuri suremaan jääneiden läheisten positiosta tarkastellen. Havainto on mielenkiintoinen, sillä se todistaa, miten kaikki haastateltavat rakensivat ymmärrystään sellaisesta yhteiskunnasta, jossa itsemurhien itsekkyydiskurssi on tunnistettavissa olemassa olevaksi. Samalla he vahvistivat ymmärrystään itsekkyyden rakentumisesta juuri suremaan jääneiden läheisten

näkökulmasta. Tämä osoittaa mielestäni sen, miten itsemurhailmiön lähestyminen itsekkyyksmyytin kautta osoittautui hedelmälliseksi ja toimivaksi lähtökohdaksi tutkimuksen toteuttamisen sekä aineiston tuottamisen näkökulmista.

Haastatteluista löytyi myös mielenkiintoista metakommentointia haastateltavien kommentoimissa itse kommentointia ja väittämään vastaamisen herättämiä ajatuksia. Yksi sanoi heti väittämän kuullessaan kyseessä olevan ”*tosi vaikee kysymys*”, toinen kertoi kokevansa ajatustensa tiivistämisen väittämään liittyen vaikeaksi ja kolmas totesi alussa kannanottamisen olevan ”*hirveän vaikeaa*”, koska hän ei omien sanojensa mukaan kokenut osaavansa samaistua itsetuhoisen tilanteeseen. Muista eroten yksi haastateltava totesi välittömästi, miten itsekkyyssväittäjä oli ”*ehkä se ((kysymys)) mitä mä oon miettinyt kaikista eniten*”. Nämä esimerkit vastaamisen vaikeudesta ja itsekkyysteeman pohdituttavuudesta osoittavat, miten itsemurha on vaikea, kiistanalainen sekä pohdituttava eettinen kysymys, johon ei ole löydettävissä suoria tai helppoja vastauksia.

Merkittävää oli myös se, miten haastateltavat esittivät toisistaan tietämättä hyvin vastakkaisia näkemyksiä liittyen ihmisten velvollisuuksiin ja oikeuksiin suhteessa itsemurhaan. Toisin sanoen he arvottivat samanlaisia asioita hyvin eri tavalla. Oman edun tavoittelu rakentui niin itsekkääksi ja kielteiseksi asiaksi kuin toivottavaksi ja kannustettavaksi asiaksi. Osa haastateltavista toi esiin ihmisten velvollisuuden ottaa huomioon tekonsa seuraukset muiden ihmisten perspektiivistä. Eräs taas painotti ihmisten oikeutta saada päättää omasta elämästä ja sen lopettamisesta, vedoten näin oikeuteen toteuttaa itsemurha. Kiinnostavasti itsemurha rakentui seuraukseksi niin muiden edun huomiotta jättämisestä kuin vastakkaisesti sen huomioimisesta. Kriittisessä näkökulmassa itsemurhan arvottamiskeskustelu ja arvottaminen itsessään rakentuivat negatiivisiksi ja kritisoitavaksi asioiksi. Näin näkyy, miten itsemurhien arvottamisen rinnalle keskusteluun nousi erilaisia arvokysymyksiä.

6.2 Keskustelua aiemman kirjallisuuden kanssa

Seuraavaksi asetan tulokseni dialogiin aiemman kirjallisuuden kanssa. Esitän ensin yleisempiä havaintoja, minkä jälkeen esittelen tarkempia havaintoja alakappaleisiin jäsenneltynä. Kuten kirjallisuuskatsauksessani on esitetty, itsemurha ja sen toteuttaja näyttäytyvät usein negatiivisessa valossa, ja myytti itsemurhien itsekkyydestä elää länsimaissa vahvana. Toisin kuin aiemmissa tutkimuksissa, itsemurha ei rakentunut omien tuloksieni valossa kenenkään läheisen puheessa pelkuruudeksi, vihan tai koston välineeksi (Joiner, 2010), häpeälliseksi tai syntiseksi teoksi, joka olisi ollut osoitus manipulatiivisuudesta (Chehil & Kutcher, 2012) eikä myöskään rangaistavaksi tai vastuuntunnottomaksi teoksi (Batterham, Callear & Christensen, 2013). Itsemurhan tehneisiin ei myöskään liitetty stereotypioita, joiden mukaan he olisivat huomionhakuksia, moraalittomia tai jumalattomia (Sheehan ym., 2016). Oma tulkintani on, että nämä asenteet syntisestä, häpeällisestä ja rangaistavasta itsemurhasta ovat sidoksissa uskonnolliseen tulkintakehykseen, johon viittasin kappaleessa 2.2 esitellessäni myytin juuria uskonnonhistorian näkökulmasta. Gearingin ja Lizardin (2009) mukaan näkemys itsemurhasta syntinä on vaikuttanut vahvasti kristittyjen asenteisiin itsemurhasta. Dominon ja Millerin (1992) tutkimuksessa uskonnollisuuden ja itsemurha-asenteiden yhteydestä havaittiin, että uskonnollisuus korreloi positiivisesti niiden käsitysten kanssa, joiden mukaan itsemurha ei ole yksilön oikeus vaan sen nähtiin olevan yhteydessä epänormaaliin käyttäytymiseen, ihmisluonnon aggressiivisuuteen ja suvaitsemattomaan moraaliseen pahaan.

Se, että omassa tutkielmassani haastateltavat eivät liittäneet itsemurhaan syntisyyden, moraalisen pahan tai häpeän teemoja, viittaa siihen, että ainakin omille haastateltavilleni mahdollistui itsekkyyksmyytin käsittely ilman viittauksia uskontodiskurssiin. Tämä havainto on mahdollista tulkita yhteiskunnallisten, uskonnollisuudessa tapahtuvien muutosten kautta. Yle (Kaskinen, 2019) uutisoi, miten kansainvälisen ISSP-tutkimuksen (ISSP & Melin, 2018) tulokset osoittivat, kuinka selkeä muutos 25–34 -vuotiaissa suomalaisissa on tapahtunut liittyen jumalaukseen. Tulokset antoivat viitteitä nuorten taipumuksesta luopua jumaluskosta enenevissä määrin sekä nuorten ikäryhmien nopeasta maallistumisesta. Myös

omat haastateltavani edustivat nuoria, alle 29-vuotiaita täysi-ikäisiä. Oletuksenani on, että uskonnon painoarvon muuttuminen viime vuosien saatossa on mahdollisesti heijastunut siihen, miten ymmärrys itsemurhista ilmiönä voi rakentua yhteiskunnassamme. Kukaan haastateltavista ei myöskään nostanut esiin keskustelua stigmasta väittämän käsittelyn yhteydessä. Carpinello ja Pinna (2017) ovatkin todenneet, miten itsemurhiin liittyvän stigman on havaittu vähenevän, varsinkin moraalisen paheksunnan suhteen⁸.

Mielenkiintoiseksi jää nähdä, miten tulevat sukupolvet tulevat rakentamaan ymmärrystään itsemurhasta moraalikysymyksenä ja tuleeko uskonnollisten diskurssien painoarvo menettämään merkitystään ajan kuluessa ja yhteiskunnan maallistuessa.

Puolet haastateltavista näkivät itsemurhien olevan seuraus mielenterveyden häiriöstä – taustalla nähtiin olevan häiriön aiheuttamaa toivottomuutta, uupumista ja keinojen loppumista. Itsemurha rakentui viimeiseksi pakokeinoksi tai jäljellä olevaksi ratkaisu itsetuhoisen henkilön perspektiivistä tarkastellen. Tämä omasta aineistostani saatu tulos itsemurhien ja mielenterveyden häiriöiden yhteydestä on lähimpänä sitä, mitä psykiatrinen itsemurhakirjallisuus ja tutkimustulokset tukevat. Kuten kirjallisuuskatsauksessa esittelin, mielenterveyshäiriöt ovat itsemurhien suurin yksittäinen riskitekijä ja valtaosalla itsemurhan toteuttaneista sekä itsemurhaa yrittäneistä on diagnosoitu jokin psykiatrinen sairaus (Solin & Partonen, 2017, s. 1406). Haastateltavien vetoaminen itsemurhaan viimeisenä ratkaisuna ja keinojen loppumisena heijastaa myös Järventien (1993) näkemystä itsemurhasta toiminnallisena loukkuna, jossa loukkuun joutunut ihminen kokee oman elämänsä lopettamisen olevan ainoa jäljellä oleva selviytymisstrategia.

Kirjallisuuskatsauksessa käy myös ilmi, miten itsemurhan taustalla ei ole välttämättä halu kuolla, sillä itsemurhaa hautovan henkilön ajatuksissa teko voi näyttäytyä helpotuksena, ainoana keinona päästä epätoivosta ja pahasta olostas pois. (Robinson, 2001, s. 85–86; Uusitalo, 2009, s. 120; Vikkula & Salonen, 1987.) Yhden haastateltavan kritiikki

⁸ Toki tämä voi myös johtua siitä, ettei haastateltavia kannustettu puhumaan itsemurhiin liittyvästä stigmasta eikä stigmaa nostettu esiin haastattelussa. Aineiston analyysissä keskitytään siihen, mitä haastateltavat tekivät näkyväksi, mistä syystä en keskitytään avaamaan syvemmin stigmakeskustelua.

kohdistuikin siihen, miten itsemurhia ei ymmärretä seurauksena mielenterveyden häiriöistä, vaan ne tulkitaan yhteiskunnassa itsekkyydeksi ja pelkuruudeksi. Aiempi tutkimus tukee myös omassa tutkielmassani esiin noussutta asennetta, jossa itsemurha rakentui teoksi, joka näyttäytyi tekijänsä näkökulmasta virheellisesti olevan palvelus läheisille (Joiner, 2010, s. 42). Tuomalla esiin palvelus läheisille -näkökulmaa haastateltavat pystyivät tuomaan esiin sitä ristiriitaisuutta, jota itsemurhan rakentumisessa voi olla riippuen siitä, kenen positiosta ilmiötä tarkastelee. Tämä sama ristiriitaisuus näkyy myös yhden haastateltavan tasapainottelussa eri positioiden ja asenteiden välillä.

Yksi haastateltavista toi esiin sen, miten itsemurha oli hänelle oikeuskysymys. Hän kritisoi yhteiskunnassa tunnistamaansa taipumusta rakentaa itsemurhaa itsekkääksi teoksi sekä nimitti itsekkääksi niitä henkilöitä, jotka olivat kritisoineet itsemurhan tehneitä. Hanna Kiuru (2015) tarjoaa mielestäni tähän keskusteluun kiintoisan näkökulman väitöskirjassaan lapsensa itsemurhalle menettäneiden vanhempien kertomuksista. Näissä kertomuksissa jotkut vanhemmat määrittivät itsemurhan olleen itsekäs teko. Kiuru tuo kuitenkin esiin, miten vastakkaisesti pakkohoitoon laittaminen voi näyttäytyä itsekkäänä tekona itsetuhoisen nuoren perspektiivistä ja tehdä vanhempien toimista itsessään itsekkään. Hän toteaa, miten pakkohoitojärjestelmän pakottavuus asettuu vastakkain yksilön vapauden kanssa. Kiuru tiivistää Lönnqvistin (2009) eettistä pohdintaa nostamalla esiin itsemurhien ehkäisyn oikeutuksen kyseenalaistamisen; jos elämänhalu on mennyt ja eläminen on sietämätöntä, pitäisikö yksilöllä olla oikeus päättää omasta elämästään ja sen mahdollisesta lopettamisesta? Entä pitäisikö hänen toivettaan kunnioittaa ja hänen päätöstään tukea? Kiurun mukaan onkin esitetty, miten interventioden taustalla voi olla kyse pikemminkin auttajan motiiveista ja hyvästä kuin itsetuhoisen itsensä parhaasta. (Kiuru, 2015, s. 232.) Tämä havainnollistaa sen, miten itsemurhailmiötä kriittisesti tarkastellessa itsekkyyys voi rakentua myös arvostelijoiden ja itsemurhan estäjien itsekkyydeksi sekä ihmisten hengissä pitämiseksi heidän tahtoaan vasten.

6.2.1 Yksilöllistetty itsemurha ja itsekkyyys

Vaikka monet aiemmissa tutkimuksista saadut tulokset stigmatisoidusta ja tabuluontoisesta itsemurhasta eivät vahvistuneet omissa tuloksissani, itsekkyydaspekti nousi kuitenkin vahvasti esiin myyttiä kannattaneiden puheessa. Tutkimuskirjallisuus osoittaa, minkälaisia vakavia vaikutuksia tärkeän ihmisen menettämisellä itsemurhalle voi olla: se voi olla psykologinen kriisi ja traumaattinen tapahtuma, joka aiheuttaa inhimillistä kärsimystä ja negatiivisia vaikutuksia suremaan jääville (WHO, 2014). Tästä syystä ei ollutkaan yllättävää, miten itsemurha rakentui osan haastateltavien puheessa itsekkääksi ja kielteiseksi teoksi. Yhden haastateltavan ilmaisemat aiemmat kokemukset vihan ja katkeruuden tunteista eivät olleet tavattomia, sillä itsemurhaan liittyvän surun yhteydessä voi esiintyä suunnatonta vihaa ja katkeruutta (Jordan, 2008, s. 1; Young ym., 2012, s. 179). Myös joidenkin haastateltavien pohdinnat siitä, miten läheinen henkilö oli voinut päätyä itsemurhaan ajattelematta läheisiään, kuvaavat itsemurhan tekijää suremaan jääville ihmisille tyypillisiä ajatuksia (Jordan, 2001, s. 92).

Aiemmassa tutkimuksessa ei ole perehdytty siihen, miten itsemurhaan liittyvä itsekkyydas rakentuu – toisin sanoen mikä itsemurhasta tekee itsekkään. Myös läheisten näkökulma itsemurhia koskevassa asennetutkimuksessa on aiemmin jäänyt huomiotta. Tuloksieni perusteella itsemurhiin liittyvä itsekkyydas ei näyttäytynyt läheisille yksinkertaisena eikä valmiiksi annettuna määreenä, vaan se rakentui laadullisesti erilaiseksi sen mukaan, mistä positiosta käsin haastateltava käsitteli aihetta. Läheisen positiosta tarkasteltuna itsekkyydas rakentui läheisten edun huomiotta jättämiseksi ja itsetuhoisen ihmisen positiosta katsottuna itsemurhan tehneen oman edun tavoitteluksi. Tämä on mielenkiintoinen löydös, sillä se osoittaa laadullisen asennetutkimuksen lisäarvon tutkimuskentälle. Dispositionaalisen asennetutkimuksen menetelmin tätä tietoa monipuolisesti rakentuvasta itsekkyydestä olisi tuskin saatu. Laadullinen asennetutkimus pystyy tuottamaan yksityiskohtaisempaa tietoa siitä, miten itsemurhiin liittyvä itsekkyydas rakentui läheisten puheessa ja mistä eri positiosta käsin itsekkyyttä tarkasteltiin. Tämä löydös on oleellinen siksi, että se syventää ymmärrystä itsemurhamyytistä sekä sen rakentumisesta läheisten puheessa. Näitä löydöksiä voidaan

soveltaa esimerkiksi kehitettäessä surutoimintaa läheisille tai yhteiskunnallisella vaikuttamistasolla itsemurhaan liittyvien myyttien kumoamiseksi.

Yksi haastateltavista toi esiin kokeneensa katkeruuden ja vihan tunteita siitä, miten itsemurhan tekijä ei ”voinut vaan yrittää” auttaa itseään tai hakeutua avun pariin.

Molemmat itsekkyysmyytin kannattajat myös vetosivat itsensä surmanneen kyvyttömyyteen ymmärtää itsemurhan seurauksia läheisilleen. Näiden viittausten voidaan tulkita liittyvän laajempaan tulkintakehykseen, jossa itsemurhan tekijä rakentuu heikoksi, koska hän ei ole jaksanut sinnitellä, yrittää vaikuttaa tilanteeseensa, pystynyt miettimään tekonsa seurauksia eikä pärjäämään ongelmiensa kanssa. Itsemurhan tekijän näkeminen heikkona ja kyvyttömänä pärjätä ongelmiensa kanssa nousivat esiin esimerkiksi Carpi niellon ja Pinnan (2017) sekä Chehlin ja Kutcherin (2012) tutkimuksissa.

Koen, että nämä itsekkyys- ja heikkousnarratiivit nivoutuvat julkiseen keskusteluun siitä, minkälaiseksi ilmiöksi itsemurha ja mielenterveys rakentuvat yhteiskunnassamme. Vaikka tiede on kehittynyt ja ymmärryksemme itsemurhista ja mielenterveyden häiriöistä on lisääntynyt, niitä pidetään edelleen merkinä yksilön heikkoudesta (mm. Byrne, 2000; Chehil & Kutcher, 2012). Itsetuhoisen itsekkyys ja heikkous liittyvät ajatusmaailmaan, jossa itsemurha näyttäytyy yksilöllisenä ja yksilöllistettynä ilmiönä, jonka syyt löytyvät itsemurhan tekijästä. Haluan painottaa, että jos itsemurha rakentuu yksilökeskeiseksi ilmiöksi, yksilön ongelmista johtuvaksi ja osoitukseksi hänen ominaisuuksistaan (itsekäs, heikko, kyvytön ottamaan muita huomioon, oman edun ajattelija), on vaarana se, että hänen voi myös nähdä olevan vastuussa itsetuhoisuudestaan. Tällöin itsetuhoisuusilmiön sosiaalinen ulottuvuus jää huomiotta ja itsetuhoisuuden nähdään tapahtuvan virheellisesti sosiaalisessa tyhjiössä.

Ian Marsh (2016, s. 22) onkin kritisoinut *Critical Suicidology* -teoksessa länsimaista tapaa käsitteellistää itsemurha yksilöllistettynä ilmiönä. Hän nostaa esiin Katrina Jaworskin (2010, s. 51) pohdintoja; Jaworski toteaa, miten jo itsemurhan määritelmä tekona, jossa

yksilö tarkoituksenmukaisesti tappaa itsensä, vahvistaa teon yksilökeskeistä luonnetta⁹. Hänen mukaansa tällainen määritelmä asettaa yksilön toimijaksi ja samalla itsetuhoisen ihmisen siksi henkilöksi, joka on yksinään vastuussa teostaan. Marsh (2016, s. 22) jatkaa tätä ajatusta todeten, miten edellä mainitulla selitystavalla itsemurha tulee käsitteellistetyksi yksityisenä, yksilöllisenä tekona, joka on täysin irrallaan erilaisten sosiaalisten ilmiöiden, kuten sosiaalisten oikeuksien, stigman, politiikan, valtasuhteiden sekä eristävien että sortavien käytänteiden yhteydestä. Marsh viittaa myös Hjelmelandiin (2010, s. 34), joka painottaa itsetuhoisen käyttäytymisen olevan aina sulautunut kulttuuriseen kontekstiin sekä jokaisen itsemurhan liittyvän olemassa oleviin normatiivisiin käytäntöihin ja yhteiskunnan asenteisiin.

Kiinnostavasti kaikkien haastateltavien puheessa itsemurha rakentui epätoivottavaksi seuraukseksi riippumatta sitä, kannattiko tai vastustiko haastateltava itsekkyyksmyyttä. Eroja löytyi kuitenkin siinä, miten erilaiset vastuun, altruismin sekä egoismin teemat kietoutuivat itsemurhan rakentumiseen. Kuten olen monesti todennut, myytin kannattamisen kohdalla itsemurhan itsekkyyys rakentui kyvyttömyydeksi ottaa muut (läheiset) huomioon sekä oman edun tavoitteluksi. Itsemurhan tekijällä voidaan näin tulkita olleen egoistisia tavoitteita, jolloin hänen toimintansa motivaationa on ollut oman pahan olon poistaminen. Lähtökohta on hyvin yksilölähtöinen ja se vahvistaa ajatusta, jonka mukaan yksilönsisäiset tekijät ovat johtaneet itsemurhaan. Yksilönsisäisiin syihin vetoaminen voi toimia siten, että se siirtää toimijuuden itsemurhan tekijälle kuuluvaksi ja tällöin luo implisiittisesti sellaista tulkintakehystä, jossa vastuu teosta kaatuu lopulta itsemurhan tekijälle (katso Jaworski, 2010). Haluan kuitenkin painottaa, ettei kukaan haastateltavista eksplisiittisesti nimittänyt itsemurhan tehneitä egoistisiksi tai vastuullisiksi omaan itsemurhaansa.

⁹ Huomauttaisin, miten myös itsemurhan suomenkielinen kieliasu painottaa teon yksilökeskeisyyttä keskittäen teon kirjaimellisesti itsensä murhaan.

Myytin torjumisen yhteydessä, mielenterveyden kehyksessä taas päinvastoin vastuu otettiin yksilöltä pois ja se siirrettiin mielenterveyden häiriölle, jolloin oman pahan olon lopettaminen ei näyttäytynyt altruistisena eikä egoistisena tekona, pelkästään seurauksena häiriöstä, johon yksilö ei ollut syyllinen. Itsemurha palveluksena läheisille -näkökulmassa taas painotettiin itsemurhan tekijän altruistisia motiiveja, jolloin tekijän ei tulkittu olleen egoististen motiivien ajama eikä tällöin vastuukysymys noussut relevantiksi.

Mielenkiintoisesti itsemurha ihmisen oikeutena -asenteen yhteydessä haastateltava ei nostanut keskiöön sitä, minkälainen teko tai minkälaisia motiiveja ja vastuuta itsemurhaan liittyi, koska niitä suurempana eettisenä argumenttina oli yksilön oikeus toteuttaa itsemurha, jos se näyttäytyi hänelle parhaimpana ratkaisuna¹⁰. Myös kriittisen asenteen yhteydessä syyt ja vastuut muuttuivat merkityksettömiksi, sillä itsemurhien tarkastelu näillä kriteereillä ei ollut relevanttia, koska tarkastelu suunnattiin itsemurhan arvostelijoita kohti, joiden toiminta kehystettiin itsessään egoistiseksi. Syvennyn näihin vastuun, altruismin ja egoismin teemoihin seuraavassa alakappaleessa.

6.2.2 Positiointi ja vastuun näkökulma

Mielenkiintoisesti myytin torjuneet haastateltavat eivät tuoneet esiin vaikeuttaan samaistua itsemurhan tehneen tai sitä yrittäneen tilanteeseen vaan osoittivat kykenevänsä asettumaan tähän positioon. He eivät myöskään liittäneet itsetuhoiseen käyttäytymiseen itsekkyyden tai negatiivisten egoististen motiivien teemoja eikä heidän puheessaan ollut viitteitä siitä, että yksilö olisi vastuussa itsemurhasta. Tulkitsen, että asettumalla itsetuhoisen henkilön positioon heille mahdollistui itsetuhoisen ihmisen tilanteen ja tämän tuskan sekä tekoon johtavien aspektien ymmärtäminen. Yksi haastateltava myös vetosi kokemusasiantuntijuuteensa ja kommentoi läheisen positiosta käsin, miten itsetuhoisuus ei kumpua itsekkyydestä tai oman edun tavoittelusta. Näistä positiosta käsin mahdollistuu puhetapa, jossa läheinen voi osoittaa itsetuhoiselle ihmiselle empatiaa ja ymmärrystä sekä asettautua tämän tilanteeseen, vaikka samalla hän kokisi itsetuhoisuuden surullisena, negatiivisena ja epätoivottavana asiana.

¹⁰ Tässä yhteydessä itsemurha rakentui ”oikeutetuksi itsekkyydeksi”, ja itsemurha ei ollut tuomittava tai negatiivinen teko, sillä se ei rakentunut negatiiviseksi egoismin tavoitteluksi.

Uskallan väittää, että asettuminen itsemurhan tehneen positioon voi edesauttaa empatian ja ymmärryksen sekä myötätunnon kokemista ja myötävaikuttaa itsemurhamyytin torjumiseen. Läheisten suruprosessin näkökulmasta oletan, että läheisille saattaa olla helpompaa käsitellä tapahtunutta itsemurhaa, jos he eivät koe sen taustalla olleen itsekkäitä motiiveja tai he tiedostavat mielenterveyden häiriöiden painoarvon teon taustalla. Asettumalla itsemurhan tehneen positioon he voivat myös kenties paremmin ymmärtää sitä kärsimystä ja pahaa oloa, jota itsetuhoisen ihminen on joutunut kokemaan. Myös tietoisuus siitä, että itsemurhan tehnyt on pyrkinyt ajattelemaan läheistensä parasta eikä aiheuttamaan läheisille tuskaa, voi auttaa suruprosessin etenemistä, läheiset kun usein voivat kokea itsemurhan tehneen hyljänneen tai torjuneen heidät (Jordan, 2001, s. 92).

On kuitenkin tärkeää ottaa huomioon, ettei itsemurhan tehneen positioon asettuminen automaattisesti mahdollista empatian ilmaisemista tai myytin kumoavaa puhetapaa. Vaikka myös myyttiä kannattaneet haastateltavat käsittelivät itsemurhaa itsetuhoisen henkilön positioista, se ei muuttanut heidän lopullista näkemystään itsemurhasta itsekkäänä tekona. Nämä haastateltavat tunnistivat itsemurhan taustalla olevan pahaa oloa mutta samalla puhuivat teon itsekkyydestä. Toinen myyttiä kannattanut haastateltava tasapainotteli pitkään erilaisten positioden ja näkemysten välillä punniten kysymystä monipuolisesti ja harkiten. Myyttiä kannattaneet haastateltavat kuitenkin toivat esiin ihmisen päätöksen tehdä itsemurha kaikesta (ja kaikista) huolimatta. Tämän voi tulkita siten, että itsemurha rakentui heidän puheessaan lopulta valinnaksi ja ratkaisuksi, johon itsemurhan toteuttaja oli päätenyt. Tämän valintanäkökulman voidaan tulkita mielestäni nivoutuvan aiemmin esitettyyn Jaworskin (2010) tulkintakehykseen itsemurhasta yksilöllistettynä tekona, josta yksilö on vastuussa.

Miksi tämä vastuukysymys on sitten problemaattinen näkökulma? Lester (1992) tuo esiin, miten itsemurhat käsitetään usein kontrollin kautta; hänen mukaansa monet ihmiset virheellisesti uskovat itsetuhoisen käyttäytymisen olevan täysin ihmisen hallittavissa. Lee ja Soontae (2016, s. 469) summaavat Schwarzerin ja Weinerin (1995)

attribuutiotutkimuksiin perustuvia tutkimustuloksia toteamalla, miten ihmisillä on tapana suhtautua vihaisesti niitä ihmisiä kohtaan, joiden he luulevat olevan vastuussa oireistaan ja toisaalta osoittaa empatiaa niille, joiden uskovat olevan oireidensa uhreja. Näiden tunnereaktioiden voidaan nähdä vaikuttavan siihen, johtaako toiminta välttämis- vai auttamiskäyttäytymiseen. Tuloksia voidaan summata siten, että jos itsemurha käsitteellistetään yksilölähtöisistä syistä johtuvana ja kontrolloitavana asiana, voidaan olettaa, että itsetuhoisia ihmisiä kohtaan voi olla vaikeampaa kokea empatiaa sekä auttamiskäyttäytymistä. Tämä voi vaikeuttaa myös läheisten suruprosessia sekä itsemurhatekoon että itsemurhan tehneeseen suhtautumista. Samalla vahingoittava myytti itsemurhien itsekkyydestä tulee vahvistetuksi ja mielenterveyden kehys, ihmisen oikeus itsemurhaan sekä itsemurhan luonne sosiaalisena ilmiönä jäävät keskustelun ulkopuolelle.

11

Aineistossani näkyi, miten haastateltavat esittivät samoista positioista vastakkaisia asenteita sekä myyttiä kannattavia, torjuvia että kritisoivia argumentteja. Vedän tästä johtopäätöksen, jonka mukaan se, mistä positioista käsin arvottamista tehdään, ei ole avainasemassa siinä, minkälaiseksi teoksi itsemurha rakentui haastateltavien puheessa. Tulkitsen, että itsemurhan rakentumisen yhteydessä merkitystä oli sillä, tulkittiinko ihmisellä olevan vastuu itsetuhoisesta käyttäytymisestä, minkälaisiin oikeuksiin tai velvollisuuksiin haastateltavat vetosivat, minkälaisia syitä teon taustalla nähtiin olevan suhteessa egoismin, altruismin ja mielenterveyden kehysten teemoihin sekä minkälaiseksi arvottamisprosessi itsessään rakentui.

6.3 Tutkimuksen eettiset näkökulmat

Tutkimusaiheeni voidaan tulkita sensitiiviseksi, sillä sen aihepiiri on kulttuurisesti nähty tabuluontoisena (Arnstberg, 2007). Koen tutkimuseettisten näkökulmien erittelyn erityisen

¹¹ Pitää kuitenkin ottaa huomioon, että ohessa esitetyt attribuutiotutkimukset edustavat kausaalisia etsiviä, positivistista tutkimusotetta, jonka voidaan katsoa olevan kaukana sosiaalisen konstruktionismin lähestymistavasta. Tutkimustulokset voivat kuitenkin tarjota mielenkiintoisen ja huomionarvoisen näkökulman tulosten tulkintaan ja pohdintaan, mistä syystä sisällytin sen tutkielmaani.

tärkeäksi tutkimukseni puitteissa sen arkaluontoisuuden takia. Tiedostan myös oman positioni aiheen tutkijana ja traumaattisten elämäntapahtumien kokeneiden ihmisten haastattelijana. Tutkijan roolissa tehtäväni on ollut pitää huolta siitä, että tutkimuksen eettiset aspektit otetaan tarkasti huomioon ja niitä noudatetaan koko tutkimusprosessin ajan. Kuula (2011) tuo esiin tutkimusetiikkaa käsittelevässä kirjassaan, miten aiheen arkaluontoisuuden ei pitäisi olla este tutkimukselle, vaan arkaluontoisten aiheiden välttäminen tiedeyhteisössä voi jopa olla vastuutonta.

Haastateltavien alaikärajaksi asetettiin 18 vuotta tutkimuseettisten syiden takia (katso (Powell, Fitzgerald, Taylor & Graham, 2012). Asetin 29 vuoden yläikärajan siitä syystä, että haastattelujen toteuttamisen vaiheissa suunnitelmissani oli kohdistaa kiinnostukseni siihen, miten *nuoret* aikuiset, jotka olivat kokeneet läheisen itsemurhan tai itsetuhoisuutta, asennoituvat itsemurhiin. Tutkielman analyysiosion kirjoituksen edetessä koin relevantimmaksi keskittyä haastateltavien rooliin juuri läheisenä, mistä syystä ikäaspekti ei ollut enää relevantti aineiston analyysin ja tutkimuksen kokonaisuuden suhteen. En ollut myöskään nostanut mitenkään ikänäkökulmaa esiin haastatteluissa. Haastateltavien kuuluminen tiettyyn ikäryhmään pitää ottaa huomioon tutkimuksen edustavuutta arvioitaessa. Kirjoitan tästä aiheesta lisää myöhemmin kappaleessa 6.4.

Haastateltavien osallistuminen tutkimukseen vapaaehtoisesti sekä heille selkeästi ilmaistu mahdollisuus keskeyttää haastattelu missä tahansa vaiheessa ilman tarvetta selittää keskeytystä olivat yksi tapa varmistaa tutkimuksen eettisyys (Cook, 2001). Tutkimusetiikan yksi peruspiiristä on myös tutkittavien anonyymiuden takaaminen (Kuula, 2011). Haastateltavia informoitiin täydestä anonyymiteetistä, aineiston pitämisestä salasanan takana sekä aineiston erillään pitämisestä haastateltavien allekirjoittamista suostumussopimuksista. Jätin litterointivaiheessa aineistosta kirjoittamatta kaikki henkilökohtaiset tiedot, kuten nimet, paikkakunnat ja tarkemmat suhteet itsetuhoiseen henkilöön, jotka olisivat voineet mahdollistaa haastateltavien tai heidän läheistensä tunnistettavuuden. Käytin litteraatiossa kattokäsitteitä sisarus, vanhempi tai isovanhempi haastateltavien kertoessa itsetuhoisista läheisistään. Sukupuolen häivytyks myös osaltaan edesauttoi anonyymiteettiä. En kirjannut

litterointeihin myöskään vuosilukuja; korvasin kaikki vuosiluvut termillä ”ajanmääre”. Haastateltaviin viitattiin koodilla, joka koostui kirjaimesta H ja numerosta, joka kuvasi haastattelun toteuttamisjärjestystä. Kukaan minun lisäkseni ei ole kuunnellut äänitteitä, ja materiaalia on käsitelty luottamuksellisesti, eikä sitä ole jätetty huolimattomasti muiden saataville.

Ennen haastattelun alkua kerroin haastateltaville, etteivät haastattelussa esitetyt väittämät edustaneet omia henkilökohtaisia näkemyksiäni vaan niiden ideana oli herättää keskustelua. Toin esiin, ettei väittämiin ollut oikeita eikä vääriä vastauksia ja painotin, että kaikki mielipiteet, ajatukset ja pohdinnat olivat sallittuja. Toin esiin haastattelukutsussa olevani tietoinen aiheen sensitiivisyydestä sekä siitä mahdollisuudesta, että haastattelu voi herättää haastateltavissa traumaattisia muistoja. Suosittelin, että läheisen itsemurhasta tai itsemurhayrityksestä olisi kulunut vähintään puoli vuotta ja että menetykseen olisi saanut jonkinlaista keskusteluapua. Tämä ei ollut välttämätöntä, kyseessä oli ainoastaan suositus haastateltavan oman hyvinvoinnin takaamiseksi. Painotin haastattelun alussa positiotani ensisijaisesti tutkijana. Pyrin kuitenkin luomaan haastattelutilanteeseen turvallisen ilmapiirin kertomalla, miten kaikki haastattelun aikana haastateltavalle mahdollisesti heräävät tunteet ja tunneilmaisut olisivat sallittuja ja inhimillisiä.

Haastattelukutsussa ja suostumussopimuksessa sekä haastattelun alussa haastateltaville kerrottiin mahdollisuudesta käydä haastattelun jälkeen purkukeskustelu, jonka aikana haastateltava pystyisi purkamaan haastattelun herättämiä tuntemuksia ja ajatuksia. Purkukeskustelu oli vapaaehtoinen ja pelkästään haastateltavalle tarkoitettu mahdollisuus reflektoida kokemuksiaan ja tunteitaan. Haastateltavia informoitiin siitä, ettei purkukeskusteluja käytetty haastattelun osana tai nauhoitettu. Eettisesti tarkasteltuna arvioin olevani pätevä tällaisen purkukeskustelun pitämiseen, sillä kriisityötaustani on mahdollistanut minulle trauman kokeneiden henkilöiden sekä arkaluontoisten aiheiden kohtaamisen ja käsittelyn sekä samankaltaisten purkukeskustelujen toteuttamisen työni puitteissa. Lisähuomiona tähän totean, että olen ollut työssäni tekemisissä itsetuhoisuuden, itsemurhasurun sekä akuuttien itsemurhakriisien kanssa.

Olin lisännyt suostumussopimuksen liitteeksi valikoitujen kriisiverkostojen yhteystietoja, joihin haastateltava pystyi tarvittaessa ottaa yhteyttä myöhemmin. Olin listannut samat yhteystiedot myös sosiaalisessa mediassa jakamani haastattelukutsun yhteyteen. Tämä päätös pohjautui WHO:n (2008) julkaisemiin ohjeisiin itsemurhan ehkäisystä media-alan ammattilaisille. Ohjedokumentin mukaan itsemurhista raportoinen yhteydessä lukijoille pitää tarjota tietoa tukipalveluista ja viitata auttaviin tahoihin. Vaikka ohjeen kohderyhmänä oli media-alan ammattilaiset ja sen tavoitteena oli ohjeistaa ammattilaisia raportoimaan turvallisesti itsemurhista ja itsetuhoisesta käyttäytymisestä, koen tämän käytännön olevan tarpeellinen myös itsemurhaan liittyvän tutkimuksen ja aiheiden julkisessa käsittelyssä tutkijan positiossa. Haastattelukutsuun perehtyminen tai haastatteluun osallistuminen voivat herättää tunnereaktioita, muistoja tai huolia, joiden käsittelyyn voi tarvita ammattiapua. Koen, että minulla oli velvollisuus tutkijana tuoda esiin nämä auttavat tahot¹².

Olin sisällyttänyt haastattelukutsuun myös toiveen siitä, ettei haastateltavilla itsellään olisi ollut itsetuhoista taustaa, sillä fokuksessani oli keskittyä itsemurhailmiöön juuri läheisen perspektiivistä. Jos heillä olisi ollut itsetuhoista taustaa, olisi se saattanut vaikuttaa haastattelun kulkuun ja aineistoon ottamalla fokuksen pois läheisen positioista. Tämä oli myös eettinen valinta, sillä haastattelutilanne olisi voinut herättää sellaisia traumaattisia muistoja ja tunteita, joiden käsittelyyn haastattelun puitteissa toteutettu loppupurku ei olisi välttämättä riittänyt, enkä olisi pystynyt tutkijana tarjoamaan sellaista jälkiapua, jota haastateltavat olisivat saattaneet tarvita.

Haluan viimeiseksi käsitellä aihetta, joka vaatii mielestäni täsmennystä. Tutkimukseni lähtökohtana ei ole ollut paljastaa haastateltavieni ”todellisia kokemuksia tai mielipiteitä” vaan tuottaa haastatteluaineistoa näytenäkökulmasta, tavoitteenani synnyttää ”argumentaatiota, jossa haastateltavat tekevät asioita kuten selittävät, ottavat kantaa,

¹² Olen listannut auttavia tahoja myös liitteeksi tutkielman loppuun (LIITE 1), sillä tutkimukseeni perehtyminen sekä aitojen kokemusten lukeminen voi myös herättää tarvetta käsitellä itsetuhoisuuteen ja itsemurhiin liittyviä ajatuksia tai omia muistoja.

kuvaavat, oikeuttavat tai muuten tekevät ymmärrettäväksi itseään ja maailmaa” (Niska, Olakivi & Vesala, 2018, s. 96). Kirjoittaessani empatiasta ja sen mahdollistumisesta haastateltaville eri positioiden kautta en ole siis tehnyt oletuksia haastateltavien kyvystä henkilökohtaisessa elämässään kokea empatiaa tai suhtautua empaattisesti ja myötätuntoisesti itsetuhoisiin ihmisiin. Kiinnostukseni ja analyysini kohteena on pelkästään se, mitä haastateltavat ovat tehneet haastattelutilanteessa näkyväksi itsekkyyväittämää kommentoidessaan.

6.4 Tutkimuksen rajoitukset

Kuten olen tuonut aiemmin esiin, maisteritutkielmaa kirjoittaessani tutkimusfokukseni oli ehtinyt tarkentumaan haastattelujen toteuttamisen jälkeen analyysivaihetta työstäessäni. Siinä vaiheessa, kun lähdin toteuttamaan tutkimushaastatteluja, päämääränäni oli keskittyä haastattelemaan sellaisia itsemurhan tehneen tai sitä yrittäneiden läheisiä, jotka olivat myös nuoria aikuisia. Syy ikävuosien 18-29 rajaamisen taustalla oli alussa kiinnostus siihen, miten ne läheiset, jotka kuuluvat sellaiseen ikäryhmään, joiden itsemurhakuolleisuudesta ollaan Suomessa huolissaan¹³, asennoituvat itsemurhiin. Kirjoittamisen edetessä ymmärsin, miten ikäryhmää relevantimpi ryhmäjäsenyys haastateltavilla oli heidän positionsa itsemurhan tehneen tai sitä yrittäneen läheisenä, eikä iällä ollut tässä merkittävää painoarvoa. Kuten alustin kappaleessa 3.3, haastateltavien kuuluminen tiettyyn ikäkategoriaan ei myöskään noussut esiin mitenkään haastatteluissa. Tästä syystä koen, että ikäaspektin ”häivyttäminen” tutkimuksestani ei ole vaikuttanut merkittävästi tutkimukseni luotettavuuteen. Tutkimustuloksia arvioitaessa on kuitenkin hyvä tiedostaa, että kaikki tutkittavat ovat 18–29 -vuotiaita, mistä syystä he ovat homogeenisempi ryhmä verrattuna haastateltavajoukkoon, jossa on edustettuna laajalti eri ikäisiä osallistujia. Oletukseni on, että 1990-luvulla ja 2000-luvun alussa syntyneet ihmiset ovat jakaneet homogeenisemmän sosiokulttuurisen ympäristön ja heidän kokemuksensa ympäröivästä maailmasta ovat voineet rakentua samankaltaisemmiksi verrattuna sellaiseen haastateltavien ryhmään, joista

13 Suomessa huolenaiheena on erityisesti alle 25-vuotiaiden itsemurhakuolleisuus, joka on Euroopan Unionin korkeimpia väestömääriin suhteutettuna. Itsemurhat ovat keskeinen kuolemansyy nuorilla, ja nuorten 15–24-vuotiaiden kuolemansyistä itsemurhien osuus on yli kolmannes. (Tilastokeskus, 2019.)

osa on syntynyt 1990-luvulla ja osa 1950-luvulla. Tämä 1990-luvulla tai sen jälkeen syntyminen voi heijastua esimerkiksi siihen, miten haastateltavat eivät vedonneet uskonnollisiin diskursseihin käsitellessään itsekkyysmyyttiä. Tutkimustuloksiani arvioitaessa on lisäksi tärkeää tiedostaa, miten analyysini ja koko kysymyksenasetteluni sekä keskustelunasemointini on hyvin kulttuurisidonnainen ja miten se on tehty suomalaisen kulttuurin kontekstissa. Esimerkiksi Japanissa itsensä tappaminen näyttäytyy edelleen kunniallisena ratkaisuna ja keinona palauttaa oma ja suvun kunnia, jos on menettänyt kasvonsa. (Miettinen, 2016.)

Toinen huomionarvoinen asia on se, miten haastateltavien rekrytointiprosessin toteutuksen takia tunsin henkilökohtaisesti osan haastateltavistani. Tämä on voinut vaikuttaa siihen, minkälaiseksi vuorovaikutus ja sen puitteet rakentuivat haastattelutilanteessa niin haastateltavan positioista kuin omasta tutkijanpositiostani tarkastellen. Voi olla, että keskustelun eteneminen sekä lisäkysymyksien ja tarkennusten esittäminen on ollut luontevampaa, helpompaa ja estottomampaa molemmille osapuolille haastateltavan ja tutkijan tuntiessa toisensa. Toisaalta vieraille ihmiselle voi olla jopa helpompaa ja luontevampaa omaksua haastateltavan positio ja esittää sen turvin erilaisia ajatuksia ja näkemyksiä kuin ihmiselle, jonka rooli muuttuu tutusta ihmisestä tutkijaksi. Samalla minun on voinut olla helpompaa asettua tutkijan positioon haastatellessani itselleni tuntematonta ihmistä.

Kolmanneksi on hyvä ottaa huomioon se, että haastattelut koostuivat alun perin kuudesta itsemurhaan liittyvästä haastatteluväittämästä, joista lopulta päätin keskittyä yhden haastatteluväittämän yksityiskohtaiseen analysoimiseen. Analyysistä pois jätetyt väittämät olivat suureksi osaksi saaneet inspiraatiota itsemurhien asennetutkimuksen kentällä tehtyjen asennemittaustulosten tuloksista. Tähän yhteen haastatteluväittämään keskittyminen auttoi minua tutkijana rajaamaan kysymyksenasettelua, tekemään keskustelunasemointia tarkemmin ja keskittymään itsekkyysmyytin tutkimiseen ja kirjallisuuden kannalta relevantin kysymyksen tutkimiseen. On toki huomautettava, että jos olisin keskittynyt kaikkien kuuden haastatteluväittämän analysoimiseen, olisi itsemurhan rakentumisesta

läheisten puheessa saatu entistäkin monipuolisempaa tietoa. Tällöin aineiston analyysi olisi kuitenkin oletettavasti jäänyt kokonaisuudessaan pintapuolisemmaksi kuin mitä nyt olen pyrkinyt toteuttamaan. Myös kokonaisuuden selkeys olisi saattanut kärsiä.

Vaikka kaikki haastateltavat olivat joko menettäneet läheisen ihmisen itsemurhalle tai kokeneet tämän itsemurhayrityksen, he eivät edustaneet yhtenäistä joukkoa sen suhteen, minkälainen suhde heillä on tai oli ollut itsetuhoiseen ihmiseen. Tämä on mainitsemisen arvoinen asia siksi, koska osa eri tieteenaloilla tehtävästä itsemurhatutkimuksesta on keskittynyt hyvin spesifien läheisryhmien tarkasteluun, kuten vanhemman (Cain, 2002), puolison (Pritchard & Buckle, 2019) tai lapsen (Kiuru, 2015) itsemurhamenetyksiin. Esimerkiksi lapsen menettäminen on surukirjallisuuden mukaan pahin kuolema, jonka vanhempi voi kohdata (mts. 38). En ollut myöskään asettanut tiukkaa aikarajaa itsemurhan tapahtumisen ajankohdan suhteen, mistä syystä itsetuhoisuuden tapahtumisajankohdissa oli paljon hajontaa. Voi olla, että jos kaikki haastateltavat olisivat edustaneet yhtä tiettyä itsemurhasurun koskettamaa ryhmää ja itsemurhasta olisi kulunut kaikkien haastateltavien keskuudessa sama aika, olisi aineisto ja kommentointi voinut rakentua erilaiseksi. Fokuksessani ei ollut kuitenkaan tarkoituksena keskittyä tietyn itsemurhakokemuksen kokeneisiin läheisiin tai suruprosessin vaiheisiin vaan itsemurhan rakentumiseen läheisten puheessa. Tästä syystä en rajannut suhdetta itsemurhan tehneeseen henkilöön vaan haastateltavat saivat itse määritellä, kenet he tulkitsivat läheisekseen. Haastattelukutsussa esittämäni toive itsemurhan tai yrityksen ajankohdasta (vähintään 6 kk tapahtuneesta) oli pelkästään eettinen valinta (katso kappale 6.3).

Tutkimuksen rajoitusten käsittelyn lopuksi totean tiedostavani, että tutkimukseni analyysi perustuu neljään haastatteluun. Tutkimuksen yleistettävyyden näkökulmasta nousee kysymys siitä, mitä esittelemäni havainnot kertovat itsemurhia koskevasta argumentaatiosta toisenlaisissa vuorovaikutustilanteissa (katso Niska, Ojakivi & Vesala, 2018, s. 107). Esitän, että tutkimukseni osoittaa, miten itsemurhan itsekkyydväittämän käsittelyyn liittyy mahdollisesti monia eri tapoja arvottaa itsemurhia eri positioista sekä siihen voi lisäksi liittyä monia tapoja arvottaa ihmisten oikeuksia, velvollisuuksia sekä egoismin, altruismin

ja vastuun sekä mielenterveyden kehyyksen teemoja. Päämääränäni ei olekaan ollut missään vaiheessa toteuttaa kvantitatiivista tutkimusta, jonka tuloksia voidaan yleistää suureen joukkoon.

6.5 Ehdotuksia jatkotutkimukselle

Ingram ja Ellis (2007) tuovat esiin, miten kulttuurissa kuolemaan ja itsetuhoiseen käyttäytymiseen liittyvät asenteet voivat heijastaa tämän kulttuurin arvoja elämään liittyen. Tutkimukseni onkin osoittanut, miten moninaisia arvottamisen kohteita läheisten puheessa rakentui ja minkälaisia laajempia yhteiskunnallisia ja eettisiä arvokysymyksiä arvottamisen rinnalle nousi läheisten ottaessa kantaan itsemurhan itsekkyyttä vastustamaan. Omat tutkimustulokseni voivatkin antaa ajatuksia siitä suunnasta, minkälaisiin ilmiöihin ja tematiikkoihin jatkotutkimuksessa voisi olla hyödyllistä keskittyä. Koen varsinkin vastuun, altruismin ja egoismin teemojen tarjoavan mahdollisesti mielenkiintoisen lähtökohdan tulevalle tutkimukselle. Laadullinen asennetutkimus ja vakioitujen väittämien käyttäminen argumentaation tuottamisessa voivat tarjota hedelmällisen lähtökohdan tutkia laajemmin näitä teemoja niin läheisten kuin yleisesti muidenkin ryhmien tutkimisessa.

Tulokseni ja tutkimustapani voivat myös laajentaa niitä käytäntöjä, joilla itsemurhan tehneiden läheisten tutkimusta voidaan toteuttaa. Toiveeni on myös, että tulokseni voivat antaa ajatuksia siihen, miten itsemurhiin liittyviä negatiivisia ja stigmatisoivia asenteita sekä myyttejä vastaan voidaan taistella. Olisi myös toivottavaa, että läheisten ääni tulisi kuulumaan jatkossa vahvemmin itsemurhien asennetutkimuksen kentällä.

Olen esittänyt maisteritutkielmassani, miten aiemmassa itsemurhatutkimuksessa on puutteita ja miten laadulliselle, konstruktionistisesta lähtökohdasta tehdylle tutkimukselle on tarvetta. Tutkimuskentän kritiikki kohdistui myös siihen yksilölähtöiseen ja patologiseen tapaan, josta itsemurhatutkimusta on toteutettu ja jolla on merkitystä niihin tapoihin, joilla itsemurhien käsitteellistäminen voi rakentua (Hjelmeland, 2010; Marsh, 2016). Marshin (2016) mukaan itsemurha on yhtä lailla sosiaalinen, eettinen ja poliittinen kysymys kuin mielenterveyteen liittyvä. Onkin hyvä ottaa huomioon, miten yksilölähtöinen

lähestymistapa itsemurhiin voi sekä kiinnittää itsemurhatutkimuksen fokuksen liikaa ”sosiaalisessa tyhjiössä” tarkasteltavaan yksilöön että ylläpitää itsemurhaan liittyviä myyttejä. Dispositionaalisen asennetutkimuksen tuottama tieto jättää mahdollisesti piiloon paljon sellaisia seikkoja, joista voisi olla hyötyä pyrkiessämme ymmärtämään sitä arvokeskustelua, joka liittyy yhteiskunnalliseen keskusteluun itsemurhista ja joka voi osaltaan ylläpitää itsemurhien tabuluontoisuutta ja stigmaa. Tämä yksilölähtöinen näkökulma voi myös rajoittaa sitä, miten ymmärryksemme, ehkäisystrategiamme, tapamme arvottaa itsemurhia sekä tehdä itsemurhatutkimusta rakentuvat.

Viimeiseksi haluan esittää toiveeni siitä, että konstruktionistisesta lähtökohdasta toteutettava itsemurhien (asenne)tutkimus tulisi lisääntymään tulevaisuudessa, ja relationistisen sosiaalipsykologian arvo tultaisiin tunnistamaan tällä kentällä.

7 LOPUKSI

Siitä huolimatta, että loppukiitoksia esitetään ymmärtääkseni tavallisemmin väitöskirjojen yhteydessä kuin maisteritutkielmien lopussa, haluaisin päästä kiittämään niitä ihmisiä, jotka ovat seisseet rinnallani niin elämäni ensimmäisten askeleiden, opiskeluaikojen kuin maisteritutkielmaprosessin aikana.

Ensimmäisenä haluan kiittää rakkaita ja uskomattomia vanhempiani, jotka ovat elämän ja kaiken muun arvokkaan lisäksi antaneet minulle syntymälahjana kiinnostuksen akateemiseen maailmaan, tutkimukseen ja uteliaisuuteen. Ilman teidän apuanne, rakkauttanne ja tukeanne tuskin olisin edes murto-osa siitä ihmisestä, joksi olen voinut kasvaa. Olette rakkaita. Suurella sydämellä haluan kiittää myös puolisoani ja sielunkumppaniani Villeä, jonka vankkumaton tuki ja rakkaus ovat olleet korvaamattomia niin tutkielman edistymisen suhteen kuin muutenkin elämässäni. On ollut myös hienoa työstää samanaikaisesti maisteritutkielmiamme ja päästä valmistumaan samaan aikaan.

Kiitos upeille ystäväilleni, jotka olette osoittaneet sieluntoveruutta ja vertaistukea elämän myötä- ja vastoinikäymisissä. Kiitos kuuluu tämän lisäksi myös appivanhemmilleni, jotka huolehtivat minusta kuin omasta tyttärestään tutkielman teon viimeisinä kuukausina karanteeniolosuhteissa. Haluan myös kiittää niitä opettajia ja mentoreita, jotka ovat elämäni aikana inspiroineet, kannustaneet sekä opettaneet minua tarkastelemaan kriittisesti ympäröivää maailmaa. Erityiskiitos tutkielmani ohjaajalle Kari Vesalalle, jonka kanssa olen päässyt käymään tutkielman tekoon liittyviä mielenkiintoisia keskusteluja ja jolta olen saanut tutkimusprosessin aikana rakentavia kommentteja ja neuvoja.

Haluan viimeiseksi mainita ne neljää rohkeaa haastateltavaa, jotka halusivat osallistua tutkimukseeni jakamalla kokemuksiaan ja ajatuksiaan vaikeasta aiheesta. Toivon teille kaikille pelkkää hyvää, ja esitän lopuksi suuren kiitokseni.

LÄHDELUETTELO

Arnstberg, K. (2007). *Svenska tabun*. Tukholma: Carlsson.

Batterham, P., Caele, A. & Christense, H. (2013). The Stigma of Suicide Scale. *Crisis*, 34(1), 79-82.

Billig, M. (1987/1996). *Arguing and Thinking. A rhetorical Approach to Social Psychology*. Cambridge: Cambridge University Press.

Bourke, L. (2003). Toward understanding youth suicide in an Australian rural community. *Social Science & Medicine*, 57(12), 2355-2365.

Burr, V. (2015a). *Social Constructionism*. Lontoo: Routledge.

Burr, V. (2015b) Social Constructionism. Teoksessa Wright, J. (toim.), *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences* (s. 222-227). Amsterdam: Elsevier.

Byrne, P. (2000). Stigma of mental illness and ways of diminishing it. *Advances in Psychiatric treatment*, 6(1), 65-72.

Cain, A. (2002). Children of suicide: The telling and the knowing. *Psychiatry: Interpersonal And Biological Processes*, 65(2), 124-136.

Carpiniello, B. & Pinna, F. (2017). The reciprocal relationship between suicidality and stigma. *Frontiers in psychiatry*, 8,35. Haettu 14.04.2020 osoitteesta <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyt.2017.00035/full>

Chehil, S. & Kutcher, S. (2012). *Suicide Risk Management: a manual for health professionals* (2. painos). Oxford: Wiley-Blackwell.

Cook, A. (2001). The dynamics of ethical decision making in bereavement research.

Teoksessa M. Stroebe, R. Hansson, W. Stroebe & H. Schut (toim.) *Handbook of Bereavement Research. Consequences, Coping, and Care* (s. 119-142). Washington, DC: American Psychological Association.

Cvinar, J. (2005). Do suicide survivors suffer social stigma: a review of the literature.

Perspectives in Psychiatric Care, 41(1), 14-21.

Diekstra, R. & Kerkhof, A. (1988). Attitudes Toward Suicide: Development of a Suicide Attitude Questionnaire (SUIATT). Teoksessa H.-J. Möller, A. Schmidtke & R. Welz (toim.), *Current Issues of Suicidology* (s. 462-476). Berliini: Springer-Verlag.

Domino, G., Gibson, L., Poling, S. & Westlake, L. (1980). Students' attitudes towards suicide. *Social Psychiatry*, 15(3), 127-130.

Domino, G. & Miller, K. (1992). Religiosity and Attitudes toward Suicide. *Journal of Death and Dying*, 25(4), 271–282.

Duodecim (2019). *Itsemurhan vähentyneet kolmanneksella ympäri maailmaa* (Duodecim-uutispalvelu). Haettu 10.03.2019 osoitteesta

<https://www.duodecim.fi/2019/02/12/itsemurhat-vahentyneet-kolmanneksella-ympari-maailmaa/>

Duodecim (2020). *Lääketieteen sanasto: itsemurha* (Duodecimin terveyskirjasto). Haettu 01.05.2020 osoitteesta

https://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=ltt01427&p_hakusana=itsেমurha

Duodecim-työryhmä (2020). *Itsemurhien ehkäisy ja itsemurhaa yrittäneen hoito (Duodecim Käypä hoito -suositus)*. Duodecim. Haettu 21.01.2020 osoitteesta <https://www.kaypahoito.fi/hoi50122>

Eskin, M., Voracek, M., Stieger, S. & Altinyazar, V. (2011). A cross-cultural investigation of suicidal behavior and attitudes in Austrian and Turkish medical students. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 46 (9), 813-823.

Fishbein, M. (1997). Predicting, Understanding and Changing Socially Relevant Behaviors: Lesson Learned. Teoksessa C. McCartney & A. Haslam (toim.), *The Message of Social Psychology* (s. 77-91). Cambridge: Blackwell.

Gearing, R. & Lizardi, D. (2009). Religion and suicide. *Journal of religion and health*, 48(3), 332-341.

Goffman, E. (1967). *Interaction Ritual: Essays on Face-to-Face Behaviour*. New York: Anchor Books.

Herron, J., Ticehurst, H., Appleby, L., Perry, A. & Cordingley, L. (2001). Attitudes toward suicide prevention in front-line health staff. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, 31 (3), 342-347.

Hjelmeland, H. (2010). Cultural Research in Suicidology: Challenges and Opportunities. *Suicidology Online* 1(1), 34-52.

Hjelmeland, H. & Knizek, B. (2010). Why we need qualitative research in suicidology. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, 40 (1), 74-80.

Ingram, E. & Ellis, J. (1992). Attitudes toward suicidal behavior: A review of the literature. *Death studies*, 16(1), 31-43.

International Social Survey Programme (ISSP) & Melin, H. (2018). *Uskonto IV: Suomen aineisto*. Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. Haettu 17.04.2020 osoitteesta https://services.fsd.uta.fi/catalogue/FSD3331?tab=summary&study_language=fi

Jaworski, K. (2010). The gendering of suicide. *Australian Feminist Studies*, 25(63), 47–61

Joiner, T. (2011). Understanding and Overcoming the Myths of Suicide. *Psychiatric Times*, 28(1). Haettu 15.06.2019 osoitteesta <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.398.1833&rep=rep1&type=pdf>

Joiner, T. (2010). *Myths about suicide*. MA: Harvard University Press.

Jordan, J. (2008). Bereavement after suicide. *Psychiatric Annals*, 38(10), 679-685.

Jordan, J. (2001). Is suicide bereavement different? A reassessment of the literature. *Suicide and Life-threatening Behavior*, 31(1), 91-102.

Jordan, J. & McIntosh, J. (2011). Is suicide bereavement different? Perspectives from research and practice. Teoksessa R. Neimeyer, D. Harris, H. Winokuer, & G. Thornton (toim.), *Series in death, dying and bereavement. Grief and Bereavement in Contemporary Society: Bridging research and practice* (s. 223–234). New York: Routledge

Jordan, J. & McMenamy, J. (2004). Interventions for suicide survivors: A review of the literature. *Suicide and Life-threatening Behavior*, 34(4), 337-349.

Järventie, I. (1993). *Selviytyä hengiltä. Sosiaalipsykologinen ja sosiaalipsykiatrinen näkökulma itsemurhiin*. (Stakes tutkimuksia 34). Helsinki: Stakes.

Kangasluoma, L. (2008). Tutkijana räjähdysalttiilla vyöhykkeellä. Teoksessa M. Jaakkola (toim.) *Journalismikritiikin vuosikirja 2008*. Tampere: Juvenes Print.

Karlsson, L., Pelkonen, M. & Marttunen, M. (2007). *Nuorten itsetuhokäyttämisen tunnistaminen ja arviointi: Tietoa nuorten kanssa työskenteleville*. Kansanterveyslaitoksen julkaisuja, B 8/2007. Haettu 19.03.2019 osoitteesta <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/78212/2007b08.pdf?sequence=1>

Kaskinen, M. (13.03.2019). *Nuorten aikuisten suhde uskontoon muuttuu entistä herkemmin*. YLE Uutiset. Haettu 17.04.2020 osoitteesta <https://yle.fi/uutiset/3-10685545>

Kiuru, H. (2015). *Tragedian tarina. Nuoren itsemurhaan päättynyt elämä vanhemman kertomana*. (Turun yliopiston julkaisuja C 404). Turun yliopisto, sosiaalitieteiden laitos.

Knizek, B. L., Akotia, C. S. & Hjelmeland, H. (2011). A qualitative study of attitudes toward suicide and suicide prevention among psychology students in Ghana. *Journal of Death and Dying*, 62(2), 169-186.

Kodaka, M., Poštuvan, V., Inagaki, M. & Yamada, M. (2011). A systematic review of scales that measure attitudes toward suicide. *International Journal of Social Psychiatry*, 57(4), 338-361.

Kuula, A. (2006). *Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys*. Gummerus: Jyväskylä.

Lee, H., & An, S. (2016). Social stigma toward suicide: effects of group categorization and attributions in Korean health news. *Health communication*, 31(4), 468-477.

Lester, D. (1992). The stigma against dying and suicidal patients: A replication of Richard Kalish's study twenty-five years later. *Journal of Death and Dying*, 26, 71–75.

Liikennejärjestelmä (21.03.2019). *Tieliikenteessä kuolleet ja loukkaantuneet*. Haettu 17.02.2019 osoitteesta <http://liikennejarjestelma.fi/turvallisuus/tieliikenteen-turvallisuus/kuolleet-ja-loukkaantuneet/>

Lukas, C. & Seiden, H. (2007). *Silent Grief. Living in the Wake of Suicide Revised Edition*. London: Jessica Kingsley Publishers.

Lönnqvist, J. (2007). Itsemurhien ehkäisy Suomessa valtakunnallisena interventiona. *Kansanterveys*, 7. Haettu 24.08.2019 osoitteesta <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/102109/kansanterveys-lehti707.pdf?sequence=1>

Marjamäki, M. (2007). *Seurantatutkimus itsemurhan tehneiden henkilöiden puolisoiden selviytymisprosessista*. (Turun yliopiston julkaisuja, C 260). Turku: Turun yliopisto.

Marsh, I. (2016). Critiquing contemporary suicidology. Teoksessa J. White, I. Marsh, M. Kral & J. Morris (toim.), *Critical suicidology: Transforming Suicide Research and Prevention for the 21st Century*, (s. 115-132). Vancouver: UBC Press.

MIELI Suomen Mielenterveys (28.02.2018). *Itsemurhien ehkäisykeskus aukeaa Helsingissä*. Haettu 02.03.2019 osoitteesta <https://mieli.fi/fi/itsemurhien-ehk%C3%A4isykeskus-aukeaa-helsingiss%C3%A4>

Miettinen, R. (2012). Itsemurhan rituaalisen rankaisemisen merkitykset uuden ajan alun Ruotsissa ja Suomessa. *Thanatos 1(1)*. Haettu 23.1.2019 osoitteesta https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/100122/itsemurhan_rituaalisen_rankaisemisen_merkitykset.pdf?sequence=1

Miettinen, R. (2016). Oman käden kautta – itsemurhan historian merkitys. Teoksessa T. Miettinen & R. Toivo (toim.), *Mitä väliä historialla on?* (s. 155-174). Tampere: Tampere University Press.

Mitchell, A., Kim, Y., Prigerson, H. & Mortimer, M. (2005). Complicated grief and suicidal ideation in adult survivors of suicide. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, 35(5), 498-506.

Neimeyer, R., Harris, D., Winokuer, H., & Thornton, G. (toim.) (2011). *Grief and Bereavement in Contemporary Society: Bridging Research and Practice*. Routledge.

Neimeyer, R. & Sands, D. (2011) Meaning Reconstruction in Bereavement From Principles to Practice. Teoksessa R. Neimeyer, D. Harris, H. Winokuer & G. Thornton (toim.), *Grief and Bereavement in Contemporary Society: Bridging Research and Practice* (s. 9-22). Routledge: New York.

Niska, M., Olakivi, A. & Vesala, K. (2018). Haastattelumenetelmän tulkinnat sosiaalitieteellisessä diskurssintutkimuksessa: esimerkkinä laadullisen asennetutkimuksen lähestymistapa. *Soveltavan kielitieteen tutkimuksia*, (11), 93-113. Haettu 16.03.2019 osoitteesta <https://journal.fi/afinla/article/download/69046/38367>

Osafo, J., Hjelmeland, H., Akotia, C. & Knizek, B. (2011). The meanings of suicidal behaviour to psychology students in Ghana: A qualitative approach. *Transcultural Psychiatry*, 48 (5), 643-659.

Potter, J. & Wetherell, M. (1987). *Discourse and Social Psychology. Beyond Attitudes and Behavior*. Lontoo: Sage.

Powell, M., Fitzgerald, R., Taylor, N. & Graham, A. (2012). *International Literature Review: Ethical Issues in Undertaking Research with Children and Young People*.

Dunedin: Center for Research on Children and Families. Haettu 10.05.2020 osoitteesta https://epubs.scu.edu.au/cgi/viewcontent.cgi?article=1041&context=ccyp_pubs

Pritchard, T. R. & Buckle, J. (2018). Meaning-making after partner suicide: A narrative exploration using the meaning of loss codebook. *Death studies*, 42(1), 35-44.

Rayner, G., Blackburn, J., Edward, K., Stephenson, J. & Ousey, K. (2019). Emergency department nurse's attitudes towards patients who self-harm: A meta-analysis. *International Journal of Mental Health Nursing*, 28(1), 40-53.

Renberg, E. & Jacobsson, L. (2003). Development of a questionnaire on attitudes towards suicide (ATTS) and its application in a Swedish population. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, 33(1), 52-64.

Robinson, R. (2001). *Survivors of Suicide*. Franklin Lakes, NJ: New Page.

Roen, K., Scourfield, J. & McDermott, E. (2008). Making sense of suicide: A discourse analysis of young people's talk about suicidal subjecthood. *Social Science & Medicine*, 67(12), 2089-2097.

Sands, D. (2009). A tripartite model of suicide grief: Meaning-making and the relationship with the deceased. *Grief Matters: The Australian Journal of Grief and Bereavement*, 12, 10-17.

Sather, M. & Newman, D. (2016). "Being more than just your final act": Elevating the multiple storylines of suicides with narrative patients. Teoksessa J. White, I. Marsh, M. Kral & J. Morris (toim.), *Critical suicidology: Transforming Suicide Research and Prevention for the 21st Century* (s. 115-132). Vancouver: UBC Press.

Schwarzer, R. & Weiner, B. (1991). Stigma controllability and coping as predictors of emotions and social support. *Journal of Social and Personal Relationships*, 8, 133–140.

Sheehan, L., Corrigan, P. & Al-Khouja, M. (2017). Stakeholder Perspectives on the Stigma of Suicide Attempt Survivors. *Crisis*, 38, 73-81.

Solin, P. & Partonen, T. (2017). Tunnista itsemurhan vaara. *Lääketieteellinen Aikakausikirja Duodecim*, 133, 1405-1410. Haettu 08.04.2019 osoitteesta <https://www.terveysportti.fi/xmedia/duo/duo13830.pdf>

Strandholm, T., Ranta, K., Gergov, V., Tainio, V., Lindberg, N., Ehrling, L. & Marttunen, M. (2016). Nuorten itsetuhoisuuden ja epävakaiden piirteiden psykoterapeuttisten hoitomuotojen vaikuttavuus. *Suomen lääkärilehti*, 10 (71), 717-723.

Sudak, H., Maxim, K. & Carpenter, M. (2008). Suicide and stigma: A review of the literature and personal reflections. *Academic Psychiatry*, 32(2), 136-142.

Suomi24 (15.02.2011). *Onko itsemurha itsekäs teko?* (kommentti keskustelufoorumilla). Haettu osoitteesta <https://keskustelu.suomi24.fi/t/9614676/onko-itsemurha-itsekas-teko>

Sveen, C. & Walby, F. (2008). Suicide survivors' mental health and grief reactions: A systematic review of controlled studies. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, 38(1), 13-29.

Tamminen, S. (2007). Tietotekniikan laadullinen tutkimus. Teoksessa K. Vesala & T. Rantanen (toim.), *Argumentaatio ja tulkinta. Laadullisen asennetutkimuksen lähestymistapa* (s. 225-249). Helsinki: Gaudeamus.

Tilastokeskus (2017). 6. *Itsemurhien määrässä lievää kasvua edellisvuodesta* (SVT).

Helsinki: Tilastokeskus. Haettu 04.02.2019 osoitteesta

https://www.stat.fi/til/ksyyt/2016/ksyyt_2016_2017-12-29_kat_006_fi.html

Tilastokeskus (2019). 6. *Itsemurhien määrä väheni hieman edellisvuodesta* (SVT).

Helsinki: Tilastokeskus. Haettu 14.02.2020 osoitteesta

https://www.stat.fi/til/ksyyt/2018/ksyyt_2018_2019-12-16_kat_006_fi.html

Uusitalo, T. (2009). Itsemurha – vaiettu kuolema. Teoksessa M. Lahtinen & A. Pohjola (toim.), *Tabujen kahleet* (s. 117-149). Tampere: Vastapaino.

Uusitalo, T. (2006.) *Miten päästä yli mahdottoman? Narratiivinen tutkimus itsemurhamenetyksistä*. (Acta Universitatis Lapponiensis, 105). Lapin yliopisto, kasvatustieteiden tiedekunta.

Uusitalo, T. (2007). *Nuorten itsemurhat Suomessa*. Lapsiasiavaltuutetun toimiston selvityksiä 2:2007. Valtiontalouden tarkastusvirasto. Toiminnantarkastuskertomus, 146.

Haettu 01.05.2020 osoitteesta <http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2015/04/nuorten-itsemurhat.pdf>

Vesala, K. & Rantanen, T. (toim.) (2007). *Argumentaatio ja tulkinta. Laadullisen asennetutkimuksen lähestymistapa*. Helsinki: Gaudeamus.

World Health Organization (2019). *Mental health - suicide data*. Haettu 10.02.2019 osoitteesta https://www.who.int/mental_health/prevention/suicide/suicideprevent/en/

World Health Organization (2014). *Preventing suicide: A global imperative*. Haettu 15.02.2019 osoitteesta

https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/131056/9789241564779_eng.pdf?sequence=1

World Health Organization (2008). *Preventing Suicide. A Resource for Media Professionals*. Haettu 5.5.2020 osoitteesta

https://www.who.int/mental_health/prevention/suicide/resource_media.pdf

World Health Organization (2020). *Suicide data*. Haettu 01.05.2020 osoitteesta

https://www.who.int/mental_health/prevention/suicide/suicideprevent/en/

Young, I. T., Iglewicz, A., Glorioso, D., Lanouette, N., Seay, K., Ilapakurti, M., & Zisook, S. (2012). Suicide bereavement and complicated grief. *Dialogues in Clinical Neuroscience*, 14(2), 177-187.

LIITTEET

Liite 1. Auttavien tahojen yhteystietoja

Rankkojen kokemusten ja ajatusten kanssa ei tarvitse jäädä yksin. Jos tutkielmassa esitetyt teemat jäivät pohdituttamaan tai ahdistamaan, tukea ja keskusteluapua löytyy näistä osoitteista ja puhelinnumerosta.

Itsemurhien ehkäisykeskus

Toimipisteet Helsingissä ja Kuopiossa. Lisätietoa osoitteesta [https://mieli.fi/fi/tukea-ja-apua/kasvokkain/itsemurhien-ehk%C3%A4isykeskus](https://mieli.fi/fi/tukea-ja-apua/kasvokkain/itsemurhien-ehka%20keskus)

Sekasin 24/7

10-29 -vuotiaille suunnattu anonyymi chattipalvelu, jonka tarkoituksena on tukea mielen hyvinvointia ja auttaa mielenterveyden ongelmista selviämistä. Palveluun pääsee osoitteesta <https://sekasin247.fi/>

Surunauha ry - vertaistukea itsemurhan tehneiden läheisille

Suomessa vertaistukea itsemurhan tehneiden läheisille tarjoaa valtakunnallinen vertaistukijärjestö Surunauha ry, joka on toiminut vuodesta 1997. Lisätietoa osoitteesta www.surunauha.fi

Valtakunnallinen, ilmainen kriisipuhelin

Suomenkielinen kriisipuhelin palvelee 24/7 joka päivä numerossa puhelinnumero 09 2525 0111. Lisätietoja kriisipuhelimesta osoitteesta <https://mieli.fi/fi/tukea-ja-apua/kriisipuhelin-keskusteluapua-numerossa-09-2525-0111>